

FONDACIJA
TUZLANSKE
ZAJEDNICE
Darujte zajednici, darovali ste sebi!

SMJERNICE

za razvoj poslovnih
mogućnosti na
području
MZ Kiseljak

ZA POTREBE FTZ IZRADILI:

Sabina Đonlagić Alibegović

Mirela Omerović

Esmir Spahić

TUZLA, JUNI 2023.

Lista skraćenica

MZ	Mjesna zajednica
FTZ	Fondacija tuzlanske zajednice
FZ PIO	Federalni zavod penziono-invalidskog osiguranja
PG	poljoprivrednog gazdinstvo
ZZ	zemljoradnička zadruga
MSP	mala i srednja preduzeća

Sadržaj

Contents

Uvod.....	4
II Metodologija	6
III Geografska, infrastrukturna i druga obilježja MZ Kiseljak.....	7
IV Poslovno okruženje na području MZ Kiseljak	11
V Analiza planskih dokumenata za područje MZ Kiseljak	17
VI SWOT Analiza.....	25
VII PESTLE analiza	33
VIII Rezultati empirijskog istraživanja	36
IX Analiza postojećeg stanja poslovne djelatnosti u MZ Kiseljak.....	46
X Identificiranje potencijala za razvoj poslovnih mogućnosti na području MZ Kiseljak	49
Ostale preporuke za dalji razvoj MZ Kiseljak	67
Lista intervjuisanih osoba tokom fokus grupa	69

Uvod

Imajući u vidu potencijale Mjesne zajednice (MZ) Kiseljak u oblasti turizma, u kojem građani vide najveći prostor za razvoj lokalne ekonomije i zapošljavanje, zatim ljudske potencijale u smislu raznolikosti stanovništva u nivou obrazovanja i kompetencija za zapošljivost, kao i trenutno stanje poduzetničkog duha i poduzetničkog kapaciteta stanovništva, Fondacija tuzlanske zajednice (FTZ) je angažirala eksterne saradnike, stručnjake iz oblasti ekonomskog i poduzetničkog razvoja, iskusne ekonomske stručnjake/stručnjakinje za potrebe razvojnih intervencija koje provodi kroz projekat „Inkluzivni razvoj zajednice Kiseljak, za unaprijeđenje socijalno ekonomskog aspekta života građana, posebno Roma“ uz finansijsku podršku Freudenberg fondacije i Ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj SR Njemačke. Naime, analizom stanja i efekata razvojnih intervencija koje je provela FTZ u MZ Kiseljak (Grad Tuzla) u saradnji sa građanima, organizacijama civilnog društva i relevantnim službama u periodu 2018. – 2022. godina, u okviru strateških pravaca jedan, dva, četiri i pet dokumenta „Strateški plan za razvoj MZ Kiseljak 2018. – 2026.“, utvrđena je potreba za dodatnim intervencijama u okviru trećeg strateškog pravca „Pokrenuti nove programe zapošljavanja koji se oslanjaju na turističke i poljoprivredne potencijale Kiseljaka i koje otvaraju prilike za poduzetničke aktivnosti, zapošljavanje i samozapošljavanje građana Kiseljaka.“ S tim u vezi, kroz aktivnosti na pripremi dokumenta Smjernice za razvoj poslovnih mogućnosti na području MZ Kiseljak izvršen je sveobuhvatan uvid u ekonomske potencijale na nivou cijele zajednice i stavljen u kontekst ekonomskog razvoja šire društvene zajednice, posebno sa aspekta razvoja turizma poljoprivrede i cjelokupnog poduzetništva na području MZ Kiseljak.

Mjesna zajednica Kiseljak predstavlja jednu od 40 mjesnih zajednica u Gradu Tuzla, i iako se smatra ruralnim područjem grada, od samog centra je udaljen svega 12 km. Ono što ovu mjesnu zajednicu čini specifičnom je njena multietničnost i velika populacija stanovnika koji pripadaju Romskoj zajednici. Stanovnici ove mjesne zajednice se aktivno uključuju u aktivnosti rješavanja brojnih problema (zaštita okoliša, nelegalna gradnja na obala jezera Modrac, odlazak stanovništva...) koji su se godinama nagomilali u ovoj mjesnoj zajednici. Kada je u pitanju trenutno društveno-ekonomsko stanje u MZ Kiseljak, stanovnici ali i poznavaoци prilika smatraju da je ova

zajednica zanemarena, ali da ima potencijala da se podstakne njen društveno-ekonomski razvoj. Za ovo je neophodno uključiti različite aktere kako bi se značajnije podstakao razvoj MZ Kiseljak. Obzirom na sve izraženije iseljavanje stanovnika ovog područja, što je potkrijepljeno podatkom da je od popisa 1991. godine pa do popisa 2013.godine broj stanovnika ovog područja značajno smanjen, a da se danas taj broj kreće na okvirno 50% prijeratnog stanovništva govori u prilog potrebi da se poboljša ekonomska slika MZ Kiseljak ako se želi zaustaviti iseljavanje sa ovog područja, poboljšati socijalno stanje stanovnika i podstaknuti njihov povratak. Za značajniju ekonomsku aktivnost potrebno je riješiti brojna otvorena pitanja (pravna, infrastrukturna i sl.), međutim cilj izrade ovih smjernica je da se u postojećim uslovima identificiraju potencijali za razvoj poslovnih mogućnosti u MZ Kiseljak i identificiraju djelatnosti u kojima bi se mogli podržati biznisi na ovom području.

Tuzla, maj/juni 2023. Godina

Sabina Đonlagić Alibegović

Mirela Omerović

Esmir Spahić

II Metodologija

Da bi se odgovorilo na projektni zadatak, razrađena je metodologija koja bi omogućila primjenu uobičajenog naučnog pristupa izradi strateških dokumenata, u koji bi spadao i dokument "Smjernice za razvoj poslovnih mogućnosti na području MZ Kiseljak".

Provođenje projektnog zadatka podrazumijeva realizaciju aktivnosti kroz dvije faze:

- analiza stanja i dostupnih dokumenata
- izrada smjernica i preporuka

U prvoj fazi predviđene su slijedeće aktivnosti:

- prikupljanje dostupnih statističkih podataka
- prikupljanje relevantnih strateških i drugih dokumenata
- posjeta MZ Kiseljak
- sastanci sa predstavnicima MZ Kiseljak
- analiza prikupljenih podataka
- pripremne aktivnosti za provedbu istraživanja (izrada anketnog upitnika, testiranje anketnog upitnika, edukacija volontera-anketara)
- provođenje primarnog istraživanja na području MZ Kiseljak
- analiza dobivenih podataka kroz primarno istraživanje
- organiziranje i održavanje fokus grupa sa stanovništvom MZ Kiseljak
- provedba SWOT i PESTEL analize
- analiza regulatornog okvira i poslovnog okruženja na području Grada Tuzla, Tuzlanskog kantona.

Primarno istraživanje na terenu na području MZ Kiseljak je koncipirano kao anketno istraživanje koje bi koristilo anketni upitnik kao instrument za prikupljanje podataka. Istraživanje je planirano na uzorku od 200 stanovnika, što u odnosu na populaciju (stvarni i realni broj stanovnika koji trenutno žive na području MZ Kiseljak-cca. 1800 ljudi) predstavlja uzorak dovoljne veličine. Obrada podataka je izvršena na temelju prikupljenih 151 anketnih upitnika koji su popunili stanovnici MZ Kiseljak. Kada je u pitanju struktura anketnog upitnika, pored profila ispitanika, poseban segment upitnika odnosio se na procjenu poslovnih mogućnosti na području MZ Kiseljak, odnosno prije svega procjenu proizvoda i usluga koji nedostaju na području MZ Kiseljak, ali i

potencijala odnosno kupovne moći stanovnika ove MZ da zaista i budu kupci nedostajućih proizvoda/usluga ukoliko bi isti bili dostupni. Treći segment upitnika odnosio se na poduzetnički potencijal, odnosno stavove ispitanika prema poduzetništvu i njihovoj spremnosti da postanu poduzetnici i resursima kojima raspolažu ili su im potrebni za postojanje poduzetnikom.

U skladu sa predviđenom metodologijom održane su sljedeće fokus grupe:

1. Fokus grupa sa stanovništvom koji se bavi poljoprivredom na području MZ Kiseljak koja je održana 26.04.2023. godine
2. Fokus grupa sa ženama sa područja MZ Kiseljak koja je održana 26.04.2023.godine
3. Fokus grupa sa mladima sa područja MZ Kiseljak koja je održana 3.5.2023.godine
4. Fokus grupa sa osobama koje se bave neformalnim tretmanom sekundarnih sirovina koja je održana 3.5.2023.godine.

Ukupno je na fokus grupama učestvovalo 38 stanovnika koji pripadaju ovim kategorijama stanovništva. Učesnici su aktivno, otvoreno i konstruktivno iznosili informacije vezane za trenutno stanje, izazove i probleme, kao i iznosili prijedloge za poboljšanje stanja u MZ Kiseljak, sa posebnim fokusom na potencijale koji su istraživani u ovoj studiji (poljoprivreda, turizam i reciklaža i sakupljanje sekundarnih sirovina).

Na temelju dobivenih podataka i rezultata istraživanja, identificiranih prilika, te obilježja općeg vanjskog okruženja predviđeno je da se kroz narednu fazu provedu slijedeće aktivnosti:

- izrada matrice potencijala
- prijedlog smjernica i aktivnosti za razvoj poslovnih mogućnosti u MZ Kiseljak.

III Geografska, infrastrukturna i druga obilježja MZ Kiseljak

Mjesna zajednica Kiseljak pripada Gradu Tuzla i jedna je od ukupno 40 mjesnih zajednica na tom području. Geografski posmatrano ova mjesna zajednica se nalazi na jugozapadnom dijelu Grada Tuzla, a prostire se na 346 ha². Mjesna zajednica

predstavlja ruralno područje grada koje je udaljeno od samog centra 12 km. Prostorno je velika mjesna zajednica koja graniči sa gradovima Lukavac i Živinice i nalazi se uz Jezero Modrac. Preko naselja Husino povezano je drumskim saobraćajem sa Magistralnom cestom M18 koja je dio evropskog Međunarodnog puta E762¹. Kroz MZ Kiseljak prolazi željeznička pruga koja je u predratnom periodu doprinosila razvoju samog naselja.

Prema dostupnim statističkim podacima na ovom području je 2006. godine je živjelo 4770 stanovnika u 954 domaćinstva². Prema podacima sa Popisa 2013 u naseljenim mjestima na području MZ Kiseljak, kao i podacima vezanim za naseljena mjesta na području Grada Tuzla živi 3194 stanovnika³, dok na biračkom spisku za ovu mjesnu zajednicu ima 2553 prijavljena punoljetna građanina⁴. Prema neformalnim informacijama, na tom području trenutno živi manji broj stanovnika u odnosu na oficijelne statistike, zbog iseljavanja se taj broj kreće okvirno na oko 1.500 stanovnika.

Kada je u pitanju etnička struktura stanovništva, prema statističkim podacima radi se uglavnom o Bošnjacima, Hrvatima i Romima. Spolna struktura stanovništva je takva da je skoro ujednačen broj žena i muškaraca.

Slika 1. Prostorni položaj MZ Kiseljak (Izvor: Analiza stanja ilegalnih deponija u MZ Kiseljak)

¹ https://bs.wikipedia.org/wiki/Magistralni_put_M18

² Strateški plan razvoja MZ Kiseljak

³ Popis 2013, www.statistika.ba

⁴ Centralna izborna Komisija BiH, www.izbori.ba

Javna infrastruktura u MZ Kiseljak⁵

S obzirom na lokaciju mjesne zajednice i udaljenost od centra grada, mjesna zajednica je sa urbanim gradskim područjem povezana lokalnim putem koji se se spaja sa putem M-18 u naselju Husino. Izraženo je nezadovoljstvo stanovnika mjesne zajednice kvalitetom putne infrastrukture, obzirom na potrebu sanaciju puta, njegove modernizacije i izgradnje u skladu sa sigurnosnim propisima za sve učesnike u saobraćaju. Potpuna sanacija putne infrastrukture nužna je za pokretanje razvoja mjesne zajednice, te privlačenje potencijalnih investitora na ovo područje grada.

U mjesnoj zajednici postoji novoizgrađeni Društveni centar koji je izgradila FTZ u partnerstvu sa Gradom Tuzla, u kom se pružaju razne usluge građanima (matični ured, biblioteka, biblioteka igračaka itd.), ali i prostor za održavanje radionica, edukacija i raznih aktivnosti koji obogaćuju život ove mjesne zajednice. Postoji nekolicina objekata još iz perioda Austro-ugarske u vlasništvu grada, koji su većinom u lošem stajnu, devastirani i zapušteni, te kao takvi bez renoviranja ne mogu služiti potrebama mjesne zajednice.

Slika 2. Društveni centar Kiseljak

Mjesna zajednica je snabdjevena vodom, strujom i telekomunikacijama. Kada je u pitanju infrastruktura za vodosnabdjevanje, potrebno je učiniti dodatne investicije

---

⁵Prijedlog Plana razvoja MZ Kiseljak sa Akcionim planom za period 2017-2026, Grad Tuzla i Savjet MZ Kiseljak, str.10.

kako bi se infrastruktura modernizirala i uspostavila mreža koja odgovara potrebama mjesne zajednice, danas i u budućnosti. Pored toga, mjesna zajednica ima postavljenu elektro-energetsku mrežu koja zadovoljava potrebe mjesne zajednice u smislu kontinuiteta snabdjevanja električnom energijom. Kada je u pitanju kanalizaciona mreža MZ Kiseljak nije priključena na javni kanalizacioni sistem u potpunosti. Gradska uprava je realizirala uz pomoć međunarodnih donatora parcijalne projekte za uređenje dijela kanalizacione mreže. Izgrađen je uređaj za prečišćavanje otpadnih voda na koji se dovode fekalne otpadne vode na koji je priključen dio naselja u mjesnoj zajednici. Kako bi se riješili ekološki problem potrebno je investirati u kanalizacionu infrastrukturu u budućnosti, posebno ako se nastoji podsticati razvoj turizma na ovom području.

U MZ Kiseljak postoji nekoliko izvorišta pitke vode, između ostalog i Studenac, Palavrička voda, Lještak, Stubo, Poljana, Vručaki, Pašići. Ovi izvori su ugroženi velikim brojem divljih deponija koji ugrožavaju kvalitet i sigurnost vode za stanovništvo, direktno alii kroz podzemne vode koje bivaju zagađene otpadom. Pored toga, MZ Kiseljak je poznata po izvorištu mineralne vode Kiseljak, koje se crpi na dvije česme u centru MZ, s tim da je samo jedna česma sigurna za upotrebu, dok druga je zabranjena zbog neispravnosti vode koja se miješa sa oborinskim i drugim otpadnim vodama.

U blizini izvorišta se nalazi devastirani prostor na kojem je nekada bio kamp, koji je obnovljen a potom i devastiran u potpunosti, i predstavlja jedan od potencijala za razvoj ove MZ uz dodatne investicije.

Romsko naselje Kiseljak svojim geografskim položajem smješteno je na području MZ Kiseljak. Romsko naselje Kiseljak svoji geografskim područijem pokriva manji dio MZ Kiseljak i sačinjeno je od četiri manja naselja, a to su: „Jezero, Bankerova, Pruga 1, Pruga 2“. Historijat razvoja romskog naselja Kiseljak seže unazad i do 100 godina. Masovnim migracijama stanovništva izazvanim ratnim i postratnim dešavanjima Prvog svjetskog rata, nekolicina romskih porodica iz okolnih gradova našla je svoje utočište

na području današnjeg naselja Kiseljak. Do današnjeg dana preraslo je sa preko 70 stambenih objekata, 373 stanovnika.⁶

IV Poslovno okruženje na području MZ Kiseljak

Sa aspekta ekonomije, MZ Kiseljak ima potencijal za turistički razvoj, s obzirom da je prije 20-ak godina, ova zajednica živjela od turizma. Danas su zbog zagađenosti jezera Modrac, nelegalne gradnje na obalama jezera Modrac, uništene infrastrukture potrebne za turizam, te nesistemskog pristupa razvoju turizma, turistički potencijali zanemareni i potpuno neiskorišteni.

Zaposlenost i nezaposlenost

Nezaposlenost stanovnika Kiseljaka je visoka i sigurno je veća od ukupne stope nezaposlenosti za Grad Tuzla koja je 2021. godine iznosila 29,4%⁷ s obzirom da je uvećan brojem nezaposelnih Roma koji žive na Kiseljaku.

Većina zaposlenih sa području MZ Kiseljak radi u privatnim preduzećima i to uglavnom za minimalnu plaću i izvan Kiseljaka. Manji broj stanovnika radi u osnovnoj školi Kiseljak kao i nekoliko privrednih subjekata (market, kiosk, kladionica, prodavnica, pošta i ambulanta. Prema podacima iz Plana razvoja MZ Kiseljak sa Akcionim planom za period 2017-2026, a koji se odnose na Romsko naselje Kiseljak ukupno 31 domaćinstvo živi od sakupljanja sekundarnih sirovina, 7 domaćinstava živi od povremenog rada za nadnicu, 9 domaćinstva žive od sredstava osiguranih putem FZ PIO i 15 domaćinstva žive od sredstava zarađenih putem radnog odnosa, 7 domaćinstava živi od sredstava dobijenih na osnovu lične invalidnine.

Ukoliko se posmatra isključivo Romsko naselje MZ Kiseljak, stanovnici pribjegavaju alternativnim načinima zarade kako bi osigurali minimum uslova potrebnih za preživljavanje. Načini alternativnog vida izdržavanja su: „sakupljanje starog željeza i

⁶Socijalna karta Romskog naselja MZ Kiseljak, Tuzla, Centar za socijalni rad Tuzla, 2018.

⁷ Socio-ekonomski pokazatelji po općinama FBiH 2021.,

https://www.fzzpr.gov.ba/files/Socioekonomski%20pokazatelji%20po%20op%C4%87inama/Socioekonomski%20pokazatelji%202021_FINAL_12092022.pdf, str. 62

drugih sekundarnih sirovina“ ili „rad na dnevnicu“, „pomoć od strane rodbine“ te nerijetko i „prosjačenje“. Od ukupnog broja 99 anketiranih porodica, 32 ili 32,3 % porodica izdržavaju se od „sakupljanja sekundarnih sirovina“, 30 ili 30,3 % porodica svoju egzistenciju osigurava od „povremenog rada na nadnicu“, 5 ili 5 % porodica se izdržava putem „radnog odnosa na neodređeno vrijeme“, 5 ili 5 % porodica od „radnog odnosa na određeno vrijeme“. Ukupno 16 ili 16 % porodica se izdržava putem ostvarenog prava na „penziju“, 4 ili 4 % porodica se izdržavaju od „sezonskih poslova tokom ljetnog perioda“, 1 ili 1 % porodica se „izdržava od pomoći rodbine“, 2 ili 2 % porodica se izdržavaju od „prosjačenja“ i 3 ili 3 % porodice nisu dale svoj odgovor. Kada govorimo o visini ukupnih novčanih primanja na mjesečnom nivou iznosi 132,27 KM u prosjeku po jednoj porodici⁸

Kao što je moguće vidjeti iz prethodnih podataka, značajan udio prihoda domaćinstava MZ Kiseljak čini prikupljanje sekundarnih sirovina. Naime, oko trideset Romskih porodica iz MZ Kiseljak prikupljanjem sekundarnih sirovina zarađuju prihode domaćinstva. Skupljaju otpad koji potom sortiraju, čiste i nude otkupljivačima na prodaju, pri čemu, ponekad, u sezoni rade i po 16 sati dnevno. Sakupljanjem sekundarnih sirovina bave se većinom muškarci Romske nacionalnosti sa nikakvim ili niskim nivoom obrazovanja, kojima je to jedini izvor prihoda. Zakon ovaj vid rada ne tretira kao nelegalan, ukoliko se pridržavaju zakonskih ograničenja da sekundarne sirovine ne prikupljaju iz kontejnera koji su u vlasništvu JKP Komunalac.

FTZ u proteklom periodu je, kako bi doprinijela povećanju zapošljivosti, zaštiti okoliša i razvoja lokalne zajednice, za ovu kategoriju stanovništva nudila besplatno stručno savjetovanje i finansijsku podršku za unaprjeđenje posla i sigurnosti u radu tokom odvajanja sirovina. Veliki interes koji su mještani u MZ Kiseljak iskazali za ovu vrstu podrške, dokaz je da su svjesni činjenice da sigurnost treba biti na većoj razini, da dvorišta u kojima rade selekciju moraju urediti, te da je u svemu ključno odgovorno postupanje sa odlaganjem otpada.

---

⁸ Socijalna karta Romskog naselja Kiseljak, Centar za socijalni rad Tuzla, str. 31

Poljoprivreda

Značajan broj stanovništva MZ Kiseljak se bavi poljoprivredom, ali se zbog smanjenog obima lokalnog tržišta uslijed migracija stanovništva, ovaj broj smanjuje ili pak stanovnici ove MZ uglavnom poljoprivredne proizvode uzgajaju za vlastite potrebe. O smanjenom obimu tržišta govori i činjenica odnosno podatak nastao kao zaključak na osnovu rezultata istraživanja sprovedenog 2017. godine a za potrebe izrade Socijalne karte Romskog naselja MZ Kiseljak, prema kojem je 42 % porodica „jednom ili više puta napuštalo svoj dom“ u potrazi za azilom u zemljama Europske unije.

Prema podacima nadležne Službe za ekonomski razvoj i poduzetništvo Grada Tuzla, u 2022. godini registrovano je ukupno 44 poljoprivredna gazdinstvana području MZ Kiseljaka sa ukupno 6.008 m² obradive površine, od koje u najvećoj mjeri otpada na livade. U najvećoj mjeri PG na području MZ Kiseljak se bave plastičkom proizvodnjom, proizvodnjom povrća na otvorenom, proizvodnjom mlijeka, pčelarstvom i ratarstvom. Od 44 registrovana PG sa područja MZ Kiseljak u 2022. godini pravo na novčanu podršku ostvarila su 4 PG-a sa područja MZ Kiseljak ukupne vrijednosti 2.650,25 KM dok su dodatna 3 korisnika također bili korisnici novčane podrške u iznosu od 812,55 KM.

Na području MZ Kiseljak postoji otkupna stanica za mlijeko, te je otkup mlijeka dobro riješen, trenutno preko ZZ Gračanka iz Gračanice, sa dobrim uslovima i pouzdanim partnerstvom. Ipak, tokom razgovora u okviru fokus grupe, poljoprivrednici su ukazali na potrebu povećanja otkupne cijene mlijeka u svrhu održivosti njihovih PG.

Samostalne djelatnosti

Prema podacima nadležne Gradske službe od 1988. godine do danas na području MZ Kiseljak registrovano je ukupno 63 samostalne djelatnosti i obrta od čega su 44 ugašena odnosno zatvorena. Po 2 obrtnika u osnovnom zanimanju registrovana su 2021. godine i 2022. godine i raduje činjenica da su i dalje aktivni uključujući i dodatni biznis registrovan 2023. godine a radi se o starom i tradicionalnom obrtu vezano za iskopine. Ako se pogleda struktura aktivnih biznisa (obrta) ista je prikazana u Tabeli 1.

Djelatnost		Broj	
1.	Trgovinska radnja	9	45%
2.	Uslužne djelatnosti	7	35%
3.	Proizvodne djelatnosti	4	20%
UKUPNO		20	100%

Pored trgovinskih djelatnosti koje preovladavaju na području MZ Kiseljak (45%), među aktivnim biznisima su i frizerski salon, stolarska radnja, taxi prijevoz i druge djelatnosti koje zasigurno upotpunjuju kvalitet života na području MZ.

Podrška zapošljavanju

U kontekstu poboljšanja prilika za teško zapošljive kategorije, potrebno je istaći da je Gradsko vijeće Grada Tuzla, usvojilo Akcioni plan za Rome Grada Tuzla 2018-2021. koji je obuhvatao pet prioriternih oblasti uključujući zapošljavanje. Jedan strateški cilj bio je fokusiran na zapošljavanje Roma, konkretnije Strateški cilj 2 „Unapređenje zapošljavanja i samozapošljavanja Roma“ sa programskim aktivnostima: Program 1 – Programi za podsticanje zapošljavanja Roma i Program 2 - Programi za povećanje zapošljivosti i samozapošljivosti Roma. Prema podacima iz Akcionog plana za Rome Grada Tuzla za period 2023.-2026. godina a vezano za implementaciju gore navedenih programa, može se istaći da je u prethodnom planskom periodu implementirano više projekata za osnaživanje i osposobljavanje Roma i Romkinja, te da je istim obuhvaćeno više od 150 mladih Roma i Romkinja. Nadalje, podaci pokazuju da je pokrenut jedan obrt i da je sedam Romkinja pokrenulo male biznise. U toku implementacije Akcionog plana napravljen je priručnik/vodič za aktivno traženje posla kako bi se unaprijedila znanja Roma i Romkinja o pisanju biografija, te pripreme i samog odlaska na razgovor za posao. Održano je 12 radionica za razvoj životnih vještina većinom u naselju Kiseljak, te je zahvaljujući ovoj podršci 30 mladih Roma uspješno završilo cikluse radionica i dodatno razvilo životne vještine.

Grad Tuzla izradio je nacrt Akcionog plana za Rome za period 2023.-2026. godina koji, između ostalih, definiše i Cilj Unapređenje zapošljavanja i samozapošljavanja Roma i Romkinja sa dvije mjere:

Mjera 1: Poticanje zapošljavanja i zapošljivost Roma i Romkinja

Mjera 2: Poticanje zapošljavanja Roma i Romkinja u javnom sektoru

Podrška pokretanju i razvoju biznisa na području MZ Kiseljak

U cilju unapređenja ambijenta za poslovni razvoj i smanjenje nezaposlenosti kroz davanja podsticaja za registraciju samostalnih djelatnosti (trgovinskih, ugostiteljskih, obrtničkih), na području grada Tuzle, 2022. godine Gradsko vijeća Tuzla donijelo je Odluku o privremenom oslobađanju plaćanja administrativne takse za izdavanje odobrenja za registraciju svih vrsta samostalnih djelatnosti na području grada Tuzle za 2023. godinu. Ovom Odlukom građani Tuzle, uključujući i građane MZ Kiseljak, odnosno fizička lica, koja kod nadležne Službe za ekonomski razvoj, poduzetništvo i poljoprivredu Grada Tuzle, u periodu od 04.01.2023. godine do 31.12.2023. godine, pokrenu postupak za izdavanje odobrenja za obavljanje samostalne djelatnosti, će biti oslobođena obaveze plaćanja administrativne takse propisane Odlukom o administrativnim taksama i Tarifom općinskih administrativnih taksi („Sl. glasnik Općine Tuzla“, br. 7/12, 8/12, 10/19 i 6/21) u 100% iznosu.

Program Siguran start je program kojeg Grad Tuzla implementira na godišnjem nivou, sa najavom povećanog obuhvata i iznosa sredstava za 2023. godine. U 2022. godini realiziran je Javni poziv za učešće u programu „Siguran start“ kroz dvije linije podrške: (1) Podrška za samostalne djelatnosti u osnovnom zanimanju i privredna društva, novoregistrovane u 2022. godini, na području Grada Tuzle, te (2) Podrška za samostalne djelatnosti u osnovnom zanimanju i privredna društva, registrovana u 2021. godini, na području grada Tuzle sa sljedećim dostupnim oblicima podrške: a) refundiranje/finansiranje troškova obaveznih doprinosa za PiO i zdravstveno osiguranje i osiguranje od nezaposlenosti za vlasnika registrovane samostalne djelatnosti u osnovnom zanimanju, za novoregistrovane firme u 2022. godini, za obaveze u periodu od registracije firme pa do 31.12.2022. godine, najviše u iznosu do

2.500,00 KM, a za vlasnika registrovane samostalne djelatnosti u osnovnom zanimanju, registrovane u 2021. godini, za obaveze u periodu od 01.01.2022. do 31.12.2022. godine, a najviše u iznosu do 1.500,00 KM b) sufinansiranje nabavke neophodne opreme i sredstava za rad registrovanog subjekta do 49% vrijednosti nabavljene opreme, za samostalne djelatnosti i privredna društva novoregistrovana u 2022. godini najviše do iznosa od 2.500,00 KM, a za samostalne djelatnosti i privredna društva registrovana u 2021. godini, u iznosu do 1.500,00 KM (oprema mora biti nova, odnosno nekorištena i nabavljena u 2022. godini) c) sufinansiranje do 50% troškova zakupa poslovnog prostora u kojem subjekt obavlja registrovanu djelatnost, za samostalne djelatnosti i privredna društva novoregistrovana u 2022. godini, za obaveze u periodu od registracije do 31.12.2022. godine, a najviše do iznosa od 2.500,00 KM, a za samostalne djelatnosti i privredna društva registrovana u 2021. godini, za obaveze u periodu od 01.01.2022. do 31.12.2022. godine, a najviše u iznosu do 1.500,00 KM d) sufinansiranje/finansiranje troškova poslovnih usluga (računovodstvenih, pravnih, usluga marketinga, informatičkih, finansijskih i sl.), za samostalne djelatnosti i privredna društva novoregistrovana u 2022. godini, za obaveze u periodu od registracije do 31.12.2022. godine, a najviše do iznosa od 2.500,00 KM, a za samostalne djelatnosti i privredna društva registrovana u 2021. godini, za obaveze u periodu od 01.01.2022. do 31.12.2022. godine, a najviše u iznosu do 1.500,00 KM. Za aplikante koji su u kategoriji mladih osoba starosti od 18-35 godina, i/ili su osobe ženskog spola, predviđene su pogodnosti u vidu dodatnog uvećanja navedenih pojedinačnih iznosa podrške, kao i ukupnog iznosa podrške koji se može ostvariti. Uvećanja iznose 10% za aplikante u kategoriji mladih osoba starosti od 18-35 godina, i 5% za aplikante ženskog spola. Ova uvećanja se sabiraju ukoliko su ispunjena oba kriterija.⁹¹⁰ Posebne programe namijenjene uspostavi i razvoju biznisa imaju i Ministarstvo privrede Tuzlanskog kantona kroz program Podrška razvoju Kantona, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta kroz program Transfer a razvoj MSP-a ali i druga nadležna ministarstva za čija sredstva mogu aplicirati potencijalni korisnici sa područja MZ Kiseljak.

---

⁹Grad Tuzla, <https://grad.tuzla.ba/vijesti/dodatno-obavjestenje-o-javnom-pozivu-za-dodjelu-sredstava-iz-budzeta-grada-tuzle-putem-projekta-siguran-start-za-2022-godinu/>

¹⁰

Od 2017. godine na području Grada Tuzla egzistira i **Ured za poduzetnike**, u kojem svi sadašnji ili budući poduzetnici moći doći po savjet, razmijeniti ideje i dobiti stručnu pomoć u vezi svih postupaka koji se vode u Gradskoj upravi Tuzla, a posebno registracije poslovnog poduhvata odnosno obrta koja je značajno unaprijeđena donošenjem novog Zakona o obrtu Federacije BiH ("Sl. novine FBiH", br. 75/2021).

Od 2019. godine FTZ je uspostavila poseban **Fond za razvoj poduzetništva** namjenjen za finansijsku podršku realizaciji poduzetničkih inicijativa i inicijativa koje imaju za cilj poboljšanje poduzetničkih kompetencija građana/ki s ciljem povećanja zapošljivosti i samozapošljivosti građana/ki. Podrška iz ovog fonda može biti usmjerena na pokretanje i unaprijeđenje prihodovnih aktivnosti domaćinstva, te pokretanje i unaprijeđenje rada malih start-up preduzeća na području Tuzlanskog kantona. Cilj fonda je doprinijeti stvaranju uslova za zapošljavanje i samozapošljavanje nezaposlenih osoba kroz jačanje poduzetničkih kompetencija učesnika kako bi ih osposobili za pokretanje malih biznisa i razvoj prihodovnih aktivnosti domaćinstva. Dodatno je FTZ pokrenula poseban program za jačanje poduzetništva u MZ Kiseljak, a isti obuhvata jednomjesečnu obuku iz oblasti poduzetništva i poslovnog planiranja, mentorsku podršku, te finansijsku podršku do 3.500,00 KM za kandidate koji se bave neregistriranom prihodovnom aktivnošću domaćinstva (stočarstvo i poljoprivreda) ili do 5.000,00 KM za pokretanje registrovane poslovne aktivnosti. Na području MZ Kiseljak, u periodu 2019-2023, FTZ je finansijski podržala ukupno 51 prihodovnu aktivnost iz oblasti stočarstva i plasteničke proizvodnje, 14 projekata koji se odnose na sakupljanje i tretman sekundarnih sirovina i 2 podrške za pokretanje registrovane poslovne djelatnosti.

Na području Grada Tuzla, time i MZ Kiseljak, dostupni su i programi podrške razvoju poduzetništva kroz IMPAKT inkubator poslovnih ideja, Program podrška poduzetništvu kroz razvoj poslovnih ideja u gradu Tuzla kroz ILO i CEFE program, a koji obuhvataju poduzetničku obuku, finansijsku podršku i mentorstvo za postojeće i potencijalne poduzetnike.

V Analiza planskih dokumenata za područje MZ Kiseljak

Za potrebe izrade ekonomske studije razvoja MZ Kiseljak, urađena je analiza slijedećih planskih dokumenata koji utiču ili mogu uticati na razvoj MZ Kiseljak: Prostorni plan grada Tuzle do 2030 godine, Prostorni plan područja posebnih obilježja dijela slivnog područja akumulacije Modrac za period od 2016. do 2036. godine, Strategija razvoja grada Tuzle do 2026. godine, Smjernice za razvoj turizma općine Tuzla, Smjernice za ruralni razvoj općine Tuzla, Studija upotrebne vrijednosti zemljišta za područje Grada Tuzla, Plan razvoja MZ Kiseljak sa Akcionim planom za period 2017-2026. godine, Studija JP Ceste Federacije BiH Poboľšanje povezanosti Tuzle i Sarajeva izgradnjom dionice M18 Šićki brod – Đurđevik.

Prema Prostornom planu područja posebnih obilježja dijela slivnog područja akumulacije Modrac za period 2016. do 2036. godine identificirano je 5 "Žarišta"-naseljenih mjesta koja iskazuju visok potencijal kao polovi razvoja odn. prostorne cjeline čiji uticaj je primjetan i očekivan na mnogo širem području od samog naseljenog mjesta. Jedno od žarišta je "Razvojno žarište Kiseljak" koje bi sa ostalim žarištima (Prokosovići, Turija, Poljice, Šerići) bilo povezano pješačko-biciklističkom trasom po obodu akumulacije koja bi imala velik značaj za turizam.

Prostornim planom za cjelinu jezera Modrac, planirano je uspostavljanje sadržaja za sport i rekreaciju. Planom je predviđeno uređenje različitih sadržaja na kopnu i vodi. Planirana je izgradnja pješačko-biciklističke trase po obodu akumulacije, zatim uređenje sadržaja za boravak posjetilaca i odvijanje rekreacije. Planirano je uspostavljanje budućeg višenamjenskog platoa na nasutoj brani u neposrednoj delti rijeke Spreče, kako bi se riješio nezadovoljavajući ekološki aspekt. Time bi se otvorila mogućnost za svojevrsnu zonu sporta i rekreacije na kopnu i vodi, uspostava veslačkih staza olimpijskog tipa, koja bi se od ušća rijeke Spreče u Modrac pružala desnom obalom sve do višenamjenskog platoa. Za planirano je potrebno razmotriti mogućnost uspostave i odgovarajuće infrastrukture. Jedan dio postojećih kapaciteta u prošlosti je tome i služio, kao što su razrušeni internacionalni omladinski kamp te dva razrušena hotela. Iste je potrebno temeljito obnoviti i proširiti, sa naglaskom na omladinski turizam, sportski turizam i lječilišni turizam.

Realizacija gore pomenutog Prostornog plana za područje jezera Modrac nije zaživjela od njegovog donošenja, zbog otežavajućih okolnosti koje propisuje Zakon o vodama Federacije BiH¹¹ i Zakon o zaštiti akumulacije „Modrac“¹². Naime, federalnim propisom po članu 7. stav 3, definisana je privremena zaštita javnog snabdijevanja pitkom vodom vodnog dobra odnosno priobalnog pojasa u širini od 5 metara za površinske vode II kategorije, u koju spada akumulacija vode jezera Modrac. Propisom Tuzlanskog kantona, članom 2. je propisano da je obala akumulacije pojas zemljišta uz akumulaciju širine 30 metara računajući od projektovane maksimalne kote vode u akumulaciji, a uzima se zadnja vrijednost od poplava koje su nastale 2014. godine, kada je ostvarena maksimalna vrijednost vodostaja u 1000 godišnjem prosjeku nivoa odnosno kote vode. Kantonalnim propisom, u članu 7 stav 1, definisana je zabrana radi ostvarivanja ciljeva poboljšanja i očuvanja kvaliteta vode, i to zabrana za gradnju turističkih naselja i kampova, izgradnja objekata sportske i rekreativne svrhe, izgradnja privrednih i drugih sličnih objekata, izgradnja ugostiteljskih objekata, građenje stambenih i vikend objekata i druge privredne djelatnosti.

Iz tog razloga su mjere definisane prostornim planom područja jezera Modrac ostale samo mrtvo slovo na papiru. Prema neformalnim podacima kantonalnog ministarstva za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo, ranije je upućen zahtjev od jednog privatnog subjekta za izgradnju sportskih terena na području grada Živinice koja gravitira jezeru Modrac, i isti zahtjev je zbog ovih zakonskih ograničenja odbijen. Sve privredne i druge djelatnosti koje se odvijaju uz obalu jezera Modrac, se zbog nemogućnosti ishodovanja vodne saglasnosti od nadležnih ministarstava, mogu smatrati nelegalnim.

Dodatni pokazatelj je i to da se Strategijom razvoja Tuzlanskog kantona od 2021. do 2027. godine, u čijoj je nadležnosti i provođenje Prostornog plana područja Modrac, nalaze samo projektne inicijative za zaštitu vodnog područja kroz izgradnju

---

¹¹ Službene novine Federacije BiH 70/06

¹² Službene novine Tuzlanskog kantona 05/06

kanalizacionog sistema za opštine/gradove koji gravitiraju ovoj akumulaciji, te sanacija brane na jezeru Modrac. U tom razvojnom dokumentu nema niti jedan projekat koji bi se odnosio na implementiranje drugih mjera koji su navedeni u Prostornom planu područja posebnih obilježja dijel slivnog područja akumulacije Modrac.

Poljoprivredno i građevinsko zemljište

Kiseljak raspolaže sa prilično kvalitetnim poljoprivrednim zemljištem u kategoriji I agrozone, što predstavlja kvalitetan preduslov za razvoj poljoprivredne proizvodnje, gdje se jedan dio domaćinstava već bavi poljoprivrednom proizvodnjom. Prema raspoloživim podacima, 118 hektara spada u II odnosno III bonitetnu kategoriju zemljišta, što spada u vrlo kvalitetna uglavnom ravna zemljišta za povrtlarsku, voćarsku i ratarsku proizvodnju. Ova zemljišta su pogodna svakako i za razvoj poljoprivredne proizvodnje u zatvorenom prostoru, te svakako za proizvodnju na otvorenom prostoru. Preko 255 hektara spada u IV bonitetnu kategoriju, što su također kvalitetna zemljišta za poljoprivrednu proizvodnju, često sa nagibom terena, ili visokim podzemnim vodama u blizini jezera Modrac. Povoljna su za obavljanje poljoprivredne proizvodnje, uz eventualno određene tehničke mjere pripreme terena. Značajno je prisustvo i šumskog zemljišta sa preko 439 hektara, posebno uz obalu jezera Modrac.

Isto tako, Kiseljak je prepoznat kao jedan od 5 mjesnih zajednica u gradu Tuzli, koji imaju najveće površine građevinskog privrednog zemljišta van urbanog područja u režimu građenja I stepena. Radi se o 85 hektara zemljišta koje je Prostornim planom grada Tuzle do 2030. godine kategorizirano kao građevinsko privredno zemljište za nove privredne zone na području grada Tuzle. To su kompleksi građevinskog privrednog zemljišta u naselju Poljana, površine 48,14 hektara, i u naselju Ševar 37,03 hektara (u ovom naselju već postoji kompleks privredne zone površine 43,66 hektara)¹³.

---

¹³ [Prostorni plan Grada Tuzla 2010-2030](#)

Zemljišni potencijal građevinskog privrednog zemljišta svakako predstavlja potencijal za razvoj privrednih odnosno poslovnih zona, uz potencijal najavljenog razvoja saobraćajne infrastrukture, i to brza cesta Tuzla – Đurđevik, radi povezivanja sa Sarajevom i eventualno Y krakom autoceste na koridoru Vc. Radi se o konceptu razvoja zelenih poslovnih zona, u kojem Grad Tuzla već ima pozitivna iskustva, na primjer sa uspostavom Poslovne zone Kreka sjever. Za ovu zonu, Grad Tuzla je izradio Studiju izvodljivosti uspostavljanja zone, i do sada investirao preko 1 milion KM za izgradnju infrastrukture u zoni (Ministarstvo privrede TK također je finansijski podržalo izgradnju infrastrukture u ovoj poslovnoj zoni).

Projekat uspostave takvih zona bi ponovo vodio Grad Tuzla u saradnji sa MZ Kiseljak i susjednim mjesnim zajednicama, uključujući izgradnju cestovne infrastrukture, dovod vode i odvod otpadnih voda, izgradnju saobraćajnica u zoni i izgradnju javne rasvjete, uz saradnju sa telekom operaterima i JP Elektroprivreda BiH, za obezbjeđenje telekom i elektro usluga, u skladu sa potrebama privatnih kompanija u tim zonama. Uređenjem poslovnih zona i infrastrukture, omogućio bi se povoljan pristup investitorima, da koriste zemljište u zoni radi novih investicija sa ciljem otvaranja novih radnih mjesta. Na taj način bi se pogodovalo mogućnostima zapošljavanja lokalnog stanovništva u MZ Kiseljak i susjednim mjesnim zajednicama.

Prostornim planom Grada Tuzle do 2030. godine, upravo je planirana prenamjena površina za razvoj nekoliko potpuno novih privrednih zona u kojim u najvećem dijelu nije bilo privrednih aktivnosti, kao što je na primjer zona budućeg razvoja Poljana zapad u MZ Kiseljak. Ipak, potrebno je naglasiti da nedostatak saobraćajne infrastrukture stvara problem u privrednom razvoju. Na primjer, jedan dio investitora koji su vlasnici parcela u Bosanskoj poljani, kao što je FIS d.o.o. i drugi, iako vlasnici parcela, ne mogu dobiti za sada odobrenje za priključak na magistralnu cestu, jer za to ne postoje uslovi. Na taj način su za sada onemogućene njihove planirane investicije u izgradnju poslovnih objekata i privođenje namjeni istih. Potrebno je uraditi savremeni rotor i osavremeniti taj dio saobraćajnice od Šičkog broda prema Husinu, kako bi se omogućili priključci za parcele tih investitora. Time bi se pokrenule predmetne investicije, i omogućilo otvaranje većeg broja radnih mjesta, što bi pogodovalo svakako i stanovnicima MZ Kiseljak. Rješenje modernizacije

saobraćajnice je u odgovornosti JP Cesta Federacije BiH, koji trebaju u partnerskom odnosu sa Vladom Federacije BiH, Vladom TK i Gradom Tuzla, riješiti to višegodišnje pitanje.

Planirana trasa južne gradske obilaznice u rangu lokalne ceste uz mrežu postojećih cesta obezbijedila bi uslove za razvoj urbanog područja Kiseljak, čime bi Kiseljak stekao specifičnu prednost, u odnosu na njegove postojeće karakteristike i položaj na području Grada Tuzle. Razvojem kvalitetnog priključka na planirane trase brzih cesta pogodovalo bi se urbanom razvoju ovog područja koji defakto ima značajne prirodne resurse, izvor mineralne vode i prirodnog naslijeđe obale jezera Modrac, kao preduslove za dalji razvoj rekreacije i turizma u ovom dijelu Grada Tuzle.

Obala jezera Modrac

Kiseljak zahvata dio obale jezera Modrac, procjenjene dužine oko 1.200 metara. Uz samu obalu se nalazi i vrlo bogat šumski pojas. Zbog toga je to još jedan od potencijala ekonomskog razvoja, kroz različite vidove sporta, rekreacije i vikend turizma.

Ipak, treba uzeti i činjenicu da neuređen okoliš na području MZ Kiseljak može biti ozbiljna prepreka razvoju turizma na ovom području.

Dodatna specifičnosti koju svakako treba uzeti u obzir je to da značajan dio šumskog i poljoprivrednog zemljišta ima karakter javne, odnosno društvene svojine, što opterećuje mogućnost njegove upotrebe i raspolaganja, zbog vlasništva nad državnom imovinom. Pogotovo se to odnosi na šumsko zemljište uz obalu jezera Modrac. Na primjer, šumski pojas površine skoro 54 hektara, uz samu obalu akumulacije na strani MZ Kiseljak, je u posjedu Šumsko industrijskog preduzeća Tuzla, što je društvena svojina (Općina Tuzla, KO Kiseljak, parcela broj 1258)¹⁴. U tom slučaju, Grad Tuzla, odnosno MZ Kiseljak, ne može raspolagati niti upravljati i koristiti, te na njemu graditi bilo kakvu infrastrukturu i prostorne sadržaje, jer se radi o državnoj imovini. Po sadašnjem Zakonu o prostornom uređenju, investitor mora biti

---

¹⁴ Federalna geodetska uprava Sarajevo, <https://www.katastar.ba/pregled>

vlasnik zemljišne parcele na kojoj bi se vršila gradnja objekata infrastrukture i drugih sadržaja.

Dodatan problem je nelegalna gradnja objekata uz obalu jezera Modrac. Idući od nekadašnjeg Internacionalnog omladinskog kampa prema zapadu, prateći obalu akumulacije i saobraćajnicu koja iz Kiseljaka vodi u Bokaviće, nailazi se na površine obale akumulacije koje su zaposjednute privremenim objektima koji se trenutno koriste u svrhu povremenog boravka ljudi. Radi se o improvizovanim vikend objektima, koji su najčešće kamp prikolice, pa i nekadašnje trafike i građevinski kontejneri.

Objekti su nelegalno postavljeni i narušavaju estetski aspekt lokacije, uz evidentan problem odvodnje otpadnih voda. Vršiti se i odlaganje otpada oko improvizovanih objekata, a uz saobraćajnicu kojom se dolazi do ovih objekata nalazi se niz nelegalnih deponija.

Potrebno je preduzeti adekvatne mjere na sanaciji i uklanjanju ovog naselja, posebno ako se uzme u obzir da se nalazi u predviđenom vodnom dobru akumulacije Modrac, gdje izgradnja objekata nije moguća.

U skladu sa Strategijom razvoja Tuzlanskog kantona od 2021. do 2027. godine, jedan od strateških prioriteta je Zaštita akumulacije jezera Modrac – I faza. Ista podrazumijeva da se nakon realizacije aktivnosti izgradnje postrojenja za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda u Živinicama, kao sljedeća aktivnost koju treba realizirati u okviru kompletne zaštite na području sliva, jeste izgradnja sistema za odvodnju otpadnih voda u naseljima na obali akumulacije, gdje praktično ne postoje kanalizacioni sistemi, kao i izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, prije njihove dispozicije direktno u vodu akumulacije. Pitanje je jedino izvedivosti ovog prioriteta, jer je finansijska vrijednost ove mjere procijenjena na 17.000.000 KM, a kao jedini izvor sredstava za projekat se navode sredstva iz EU fondova.

Izvorište mineralne vode Kiseljak

Kiseljak može bazirati dio svog razvoja i na korištenju izvorišta mineralnih voda. Naime, procijenjeno je da na glavnom izvoru kiseljaka, bunaru dubine preko 3,0 metra, postoji kapacitet izvora od oko 0,7 l/s. Na lokalitetima Novi izvor i Mali kiseljak, utvrđena su nalazišta znatno kiselije vode sa više CO₂. Svi ovi izvori spadaju u grupu

hladnih mineralnih ugljično - dioksidnih (kiselih) voda magnezijско – hidrokarbonatnog tipa. Ranije su utvrđena ljekovita svojstva ove mineralne vode, za različita zdravstvena stanja. Tuzlanska pivnica, putem koncesije, već vrši eksploataciju mineralne vode na jednom od izvorišta. Uz adekvatnu promociju, postojanje izvorišta bi moglo privući nove brojne posjetioce u Kiseljak, uz dobru organizaciju dodatnih sadržaja koji bi mogli poslužiti kao jedan od turističkih paketa zdravstvenog turizma ovog prostora. To uključuje moderniziranje postojećih i izgradnju novih smještajnih kapaciteta, organiziranje različitih manifestacija te organizovanje promotivnih aktivnosti putem savremenih marketinških kanala (društvene mreže, Youtube kanali, influenceri i slično).

Kiseljak kao ornitološki značajno područje za razvoj turizma¹⁵

Ne treba zanemariti niti ornitološki potencijal i potencijal faune cjelokupnog kompleksa akumulacije Modrac, Pri tome se ističu dvije vrste ptica, siva čaplja i kormoran, koje su na popisu ugroženih ptica gnjezdarica u Federaciji BiH. Poznato je da je u svijetu danas popularna posebna grana turizma, koja se odnosi na posmatranje ptica. Jedan od zadnjih projekata koje je Grad Tuzla osigurao kroz projekat Interreg prekogranične saradnje BiH-Crna Gora-Hrvatska je projekat Panonsko-jadranska veza (PA.CON), u čijem je fokusu razvoj turističkih potencijala za posmatranje ptica na Ilinčici. Potrebno je razmotriti i mogućnost stavljanja lokaliteta akumulacije Modrac, a time i Kiseljaka, na listu ornitološki značajnih područja - IBA (Important Bird Area), što bi dalo dodatnu mogućnost i potencijal za razvoj turizma ovog područja. Veoma su značajne i parkovno-pejzažne površine ovog lokaliteta. U kontekstu budućeg razvoja turizma, potrebno je razmotriti mogućnost stvaranja zajedničkog turističkog paketa i turističke ponude Grada Tuzle, rekreacionih zona Ilinčica, rekreacione zone Slanja banja sa kompleksom Panonskih jezera i rekreacione zone Kiseljak.

---

¹⁵<https://www.ebcc.info>

Generalno, u razvojnim dokumentima grada Tuzle, Kiseljak se navodi kroz projekte razvoja infrastrukture, i to kroz projekat rekonstrukcije puta prema Kiseljaku, te projekat sanacija klizišta u naselju Ševar.

U okviru Strategije razvoja grada Tuzle do 2026. godine, za višegodišnji period projekata i programa razvoja, u oblasti komunalne infrastrukture, spomenut je projekat Izgradnja sportsko-rekreacijskog kompleksa Modrac u MZ Kiseljak, ali kroz izvještaje o realizaciji nije vidljivo da li je išta od toga realizirano.

VI SWOT Analiza

SWOT analiza predstavlja alat koji se često koristi pri izradi strateških dokumenata. Ona predstavlja metodu koja omogućava analiziranje snaga (prednosti; engl. strengths), slabosti (nedostaci; engl. weaknesses) koji su elementi unutarnjeg okruženja, te prilike (šanse; engl. opportunities) i prijetnje (engl. threats).

Snage i slabosti se odnose na ono na šta MZ Kiseljak može uticati, dok se prilike i prijetnje odnose na vanjsko okruženje i one faktore na koje MZ Kiseljak ne može uticati.

Tabela 2. SWOT matrica

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> - blizina urbanog dijela Grada Tuzla - blizina regionalne i federalne saobraćajne infrastrukture - prirodna bogatstva - izuzetno izražen interes angažman stanovništva na poboljšanju stanja u MZ - kvalitet zemljišta za poljoprivredu - Društveni centar kao poticaj za razvoj MZ - blizina jezera Modrac - tradicija MZ Kiseljak kao popularnog izletišta u vremenu prije rata - dobra saradnja predstavnika MZ sa Fondacijom Tuzlanske zajednice 	<ul style="list-style-type: none"> - svo stanovništvo nedovoljno razdvaja otpad i reciklira aktivnosti - Veliki broj nelegalnih deponija - nedovoljno razvijena svijest dijela stanovnika o potrebi čuvanja okoline i nedostatak svijesti kod mještana da osobe koje neprimjereno odlažu otpad prijavljuju nadležnim službama - ilegalna gradnja - fekalne vode ugrožavaju MZ - nerazvijena infrastruktura - stanovništvo nedovoljno zainteresirano za pokretanje vlastitog biznisa - nedovoljna razvijenost neformalnog obrazovanja za značajniji doprinos

<ul style="list-style-type: none"> - Multietničnost MZ Kiseljak - angažirane organizacije koje rade sa Romskom populacijom (Euro Rom, Bolja budućnost) - Lokalna grupa za razvoj - vrijedno šumsko bogatstvo - pješačke i biciklističke staze uz obalu jezera - interes i iskustvo vezan za poljoprivrednu proizvodnju (stočarstvo, peradarstvo) - postojanje potencijala za agro-turizam - uspješna plastenička proizvodnja - žene ekonomski osnažene kroz podršku za obavljanje poljoprivrednih aktivnosti - omladinske grupe imaju ideje za unaprjeđenje stanja u MZ - kapaciteti i reference dva omladinska udruženja koja okupljaju preko 100 mladih na području MZ - sportski nogometni teren sa vještačkom travom sa potencijalom komercijalizacije - nogometni klub koji predstavlja osnovu slobodnog vremena sportista, djece i stanovništva - motivirana grupa mladih koji se žele uključiti u razvoj MZ - članovi dijaspore koji kontinuirano podržavaju sadržaje na nivou MZ 	<p>razvoju MZ</p> <ul style="list-style-type: none"> - nedostatak finansijskih sredstava za podršku mladima i ženama za prekvalifikaciju, obuku i pokretanje biznisa - nedovoljni poslovni prostori koji bi se stavili na raspolaganje obrtnicima, zanatlijama i poduzetnicima - niska kupovna moć stanovništva - geografska disperziranost MZ Kiseljak - Kiseljak nije tranzitno (prolazno) mjesto - nedovoljno razvijena svijest dijela građana o važnosti zdravstvene i socijalne zaštite - loše stanje infrastrukture za razvoj turizma - nedovoljna integriranost Romske populacije u mjesnu zajednicu - nedovoljna informiranost stanovništva o aktivnostima koje provode aktivisti i organizacije u MZ - poljoprivredno zemljište nedovoljno iskorišteno - nemogućnost formaliziranja korištenja poljoprivrednog zemljišta čiji su vlasnici u inostranstvu i brojni - Za neformalno korištenje odnosno obrađivanje zemljišta koji nisu u vlasništvu poljoprivrednika se ne mogu iskoristiti vladini podsticaji - Zaposlenost u poljoprivredi na Kiseljaku je uglavnom neformalna, pri čemu radnu snagu u većini čine neplaćeni članovi domaćinstva, što vodi nedostatku prihoda i ekonomskoj neaktivnosti. Postoji i taj kulturološki uticaj da se na poljoprivredne proizvođače ne gleda kao na poduzetnike već kao na socijalu
---	---

- Investiranje proizvođača uglavnom se odnosi na ulaganje u održavanje postojećeg obima poljoprivredne djelatnosti (sadni materijal i repromaterijal u proizvodnji), a proizvođači sami nemaju dovoljno potencijala da reinvestiranjem vlastite zarade krenu u ozbiljnije investicije u proširenje vlastite proizvodnje. Postojeća zarada služi za potrebe domaćinstva, tako da tu nema potencijala za investiranje u proširenje posla
- ne postoji udruženo djelovanje poljoprivrednika, svi nastupaju pojedinačno, što im slabi pregovaračku moć i umanjuje tržišni potencijal
- nemogućnost plasmana poljoprivrednih proizvoda i zdrave hrane izvan “kućnog praga”
- nedovoljan broj osnovanih biznisa
- nepovoljna obrazovna struktura stanovništva
- nedovoljan angažman roditelja i obrazovnih vlasti u osnovnoj školi
- loše zdravstveno stanje stanovništva
- nedovoljno znanja o osnivanju i vođenju biznisa u oblasti turizma, poljoprivrede
- nezainteresiranost mladih za rad u poljoprivredi
- nedostatak obdaništa
- nepovoljna sigurnosna situacija i nedovoljno prisustvo policije
- nedovoljno razvijeni kapaciteti nogometnog kluba uz nedostatak podrške od strane vlasti i drugih subjekata za redovna takmičenje kluba
- odlazak mladih koji vode omladinska udruženja u inostranstvo

	<ul style="list-style-type: none"> - nedovoljan nivo druženja i integracije između Romske populacije i drugih stanovnika MZ - Nesigurnost u zajednici, obijaju se objekti
Prilike	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> - valorizirati prirodni, ljudski i turistički potencijal MZ Kiseljak - sanacija izvorišta mineralne vode Kiseljak i njegovo brendiranje - uređenje obale jezera Modrac - jačanje veza sa dijasporom - saradnja sa civilnim sektorom - projekti finansirani iz međunarodnih fondova - održavanje čiste okoline za ugodan život i razvoj turizma - revitalizacija kampa s ciljem razvoja kampinga, ribolova i drugih aktivnosti u prirodi - jačanjem formalnog i neformalnog obrazovanja u saradnji sa gradskim i kantonalnim vlastima poboljšati pretpostavke za zapošljavanje stanovništva - obezbjeđenje podrške za razvoj malih biznisa u saradnji sa gradskim, kantonalnim i federalnim institucijama - posticanje omladinskog aktivizma i angažmana mladih u MZ - osnivanje obdaništa kako bi se majkama omogućilo da mogu da rade - kroz saradnju sa nadležnim obrazovnim institucijama ojačati kapacitete osnovne škole u MZ Kiseljak, posebno kroz angažman Roma-pedagoga i slično radi podsticanja djece iz ove kategorije za školovanje, bolju integraciju u obrazovni 	<ul style="list-style-type: none"> - migracije stanovništva zbog lošeg društveno-ekonomskog stanja, smanjuje se broj stanovništva - Smanjenje stanovnika ugrožava i ekonomski potencijal Kiseljaka, smanjuje se tržište za obrtničke djelatnosti - nedostatak volje za rješavanje pitanja nadležnosti između gradova, i kantona - Kada je u pitanju podrška poljoprivredi, razvoj poljoprivrede povjeren je svim nivoima vlasti, i to državnom, entitetskom, kantonalnom i gradskom nivou. Institucionalna rascjepkanost u sektoru poljoprivrede dovodi do nedovoljno kvalitetne podrške i strateškog pristupa u upravljanju politikom razvoja poljoprivrede -zapuštanje putne infrastrukture - nedovoljna razvijenost i loše održavanje kanalizacione mreže -nemogućnost rješavanja imovinsko-pravnih odnosa u MZ Kiseljak - visoka nezaposlenost stanovništva Romske populacije - devastirane zgrade u vlasništvu Grada Tuzla prijete bezbjednosti stanovništva zbog urušavanja - zagađenje prirode kao posljedica rada industrije u i oko grada - neprovođenje smjernica za ruralni razvoj grada Tuzla

<p>sistem i dostizanje svih potencijala za što bolje školske rezultate i nastavak školovanja</p> <ul style="list-style-type: none"> - radionice sa predstavnicima Romske zajednice koji su završili više nivoje obrazovanja (posebno fakultete) kao primjere idola - iskoristiti potencijal koji se dobiva izgradnjom solarne elektrane u blizini MZ Kiseljak za privlačenje investitora - izgradnja nove trase ceste Tuzla-Sarajevo preko Živinica koja je bliža MZ Kiseljak - prostornim planom Grada Tuzla je predviđeno da MZ Kiseljak bude rekreaciona zona - Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice izradilo prostorni plan jezera Modrac gdje je MZ Kiseljak predviđeno kao razvojno žarište - razvijena svijest gradskih vlasti o potrebi stvaranja pretpostavki za razvoj ruralnih područja grada - razvoj seoskih domaćinstava i eko-agroturizma - izgradnja multifunkcionalnog centra za podršku biznisima - interes Šime Ešića za obnovu rodne kuće i osnivanja kulturno-obrazovne institucije - interes vlasnika vikendica za bavljenje poljoprivredom - Fokus iz postojeće situacije da domaćinstva rade u poljoprivredi samo da bi se nadopunili prihodi domaćinstva, treba prebaciti na to da podrška ide u smjeru da se poljoprivredni proizvođači podrže ako imaju održiv poslovni plan 	<ul style="list-style-type: none"> -devastacija kulturno-historijskog naslijeđa - loša poslovna praksa otkupljivača prema lokalnim proizvođačima - dalji rast troškova inputa za poljoprivredu - jaz između Romske populacije i ostalog stanovništva - predrasude prema Romskoj populaciji zbog pojedinačnih loših primjera - daljnja devastacija obale i prirode ugrožava turistički potencijal - neprecizna statistika o stvarnom broju stanovnika u MZ - Nedostatak finansijskog potencijala stanovništva ograničava implementaciju projekata izgradnje komunalne infrastrukture - Potrebna su velika ulaganja u revitalizaciju obale jezera Modrac, kroz čišćenje jezera, izgradnju infrastrukture i sadržaja - Prekomplikovan i birokratiziran proces davanja podrške iz budžeta grada Tuzle i viših nivoa vlasti, sa velikim brojem zahtjevana dokumentacije koja se treba ishodovati kod apliciranja za podsticaje, što traži dodatna finansijska ulaganja za ishodovanje dokaza od različitih institucija.
--	--

<p>koji će rezultirati ekonomskim rast</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvoj i brendiranje poljoprivrednih proizvoda po kojima je MZ Kiseljak može biti prepoznatljiva (krompir, kupus, med, kiseljački kajmak i sir i sl.) - formiranje zadruga i brendiranje kiseljačkih proizvoda - sufinansiranje nabavke plastenika - interes određenog broja mladih da kroz omladinske organizacije učestvuju na poboljšanju stanja u MZ - osnivanje reciklažnog dvorišta i unaprijeđenje rada sakupljača sekundarnih sirovina - provedba programa integracije stanovništva - dostupni EU i drugi međunarodni domaći i međunarodni donatorski programi za potencijalno finansiranje razvojnih projekata na nivou MZ - povećanje interesa stanovništva TK za boravkom u prirodi i izletištima - mogućnosti organiziranja kampova u prirodi u MZ Kiseljak - Motivisani su za formiranje preduzeća za plasman sekundarnih sirovina 	
---	--

Prezentirana SWOT analiza omogućava spoznaju snaga i prilika koje bi trebalo maksimizirati kako bi se podstaknuo društveno-ekonomski razvoj MZ Kiseljak. Takođe, identificirane slabost i prijetnje bi trebalo minimizirati i riješiti ukoliko se žele stvoriti dugoročne pretpostavke za jačanje ekonomskog razvoja, a posebno turizma, poljoprivrede i malog poduzetništva i obrta općenito.

Ključni nedostaci MZ Kiseljak se vezuju za infrastrukturne probleme neriješena imovinsko-pravna pitanja i nelegalna gradnja na obali jezera Modrac koje pripada MZ

Kiseljak, problem zagađenja vode i zemlje, problem odlaganja otpada na mjesta gdje to nije predviđeno, ali i nezaposlenost i iseljavanje stanovništva. Poseban problem i u smislu planiranja predstavlja činjenica da ne postoji pouzdan i precizan statistički podatak o broju stanovnika koji trenutno stalno žive u MZ Kiseljak. Formalna statistika, broj prijavljenih u biračkom spisku, kao i neformalni podaci od predstavnika MZ ukazuju na drastičan pad broja stanovnika koji stalno i kontinuirano žive na ovom području. Ovo je posljedica kontinuiranog iseljavanja stanovništva različitih generacija sa ovog područja, prvenstveno zbog nemogućnosti zapošljavanja, zapuštenosti MZ, nedostupnosti sadržaja koji čine kvalitetno okruženje za život.

Prema podacima dobivenim od stanovništva, u MZ postoji donekle i izražen problem međusobnih odnosa između stanovnika Romske populacije i ostatka stanovništva koji pripadaju drugim nacionalnim skupinama, što je prvenstveno rezultat predrasuda, ali i problema koji se vezuju za lošu sigurnosnu situaciju (npr. česte krađe), nepropisno odlaganje otpada zbog neplaćanja komunalnih usluga i sl. Ova mjesna zajednica se suočava sa problemom čišćenja i održavanja obale koja za nju predstavlja jedinstven prirodni potencijal, ali i privredni potencijal, posebno u kontekstu sportsko-rekreativnog turizma, ekoturizma, ribolovnog turizma itd. Uz to, loša putna infrastruktura, slaba povezanost sa urbanim dijelom grada i ostalim naseljenim mjestima u blizini MZ Kiseljak, nespremnost vlasti da investiraju u unaprijeđenje ove infrastrukture u kratkom roku doprinose lošem ambijentu za razvoj privrede i privlačenje firmi koje bi mogle na području MZ Kiseljak bazirati svoje poslovanje.

Ono što karakterizira ovu MZ jeste postojanje “zdrave jezgre” stanovništva zainteresiranog za unaprijeđenje funkcioniranja i razvoj njihove mjesne zajednice, ali bez značajnije podrške grada neće se moći postići značajnija unaprijeđenja. Prisutan je određen nivo interesa žena za bavljenje poljoprivredom, ali je ključna karakteristika ove mjesne zajednice visoka nezaposlenost žena, posebno žena iz dijela Romske populacije.

Uprkos ovim činjenicama, prednosti MZ Kiseljak se baziraju na činjenici da se radi o

mjesnoj zajednici koja je smještena u vangradskom području Grada Tuzla¹⁶, da je karakteriše priroda, kvalitetno zemljište, blizina jezera Modrac, ali i iskustvo stanovništva u bavljenju poljoprivredom, ratarstvu, stočarstvu, mljekarstvu, pčelarstvu i drugim djelatnostima za koje postoje prirodne pretpostavke u ovom dijelu grada.

Postoje pozitivni primjeri stanovnika koji egzistenciju obezbjeđuju za svoje porodice uspješno se baveći ovim djelatnostima, koji imaju interes i za širenje poslovanja, registraciju biznisa, s tim da je evidentno da mlađe generacije nemaju interes za bavljenje poljoprivredom. Zapošljivost žena bi bila i veća ukoliko bi bile obezbijeđene mogućnosti zbrinjavanja djece kroz predškolske ustanove, obzirom da je jedan od ključnih problema majkama koje bi htjele raditi nemogućnost da djeca budu zbrinuta dok one obavljaju poslove.

Iskustvo koje stanovništvo ima u poljoprivredi i drugim navedenim djelatnostima je ključna prednost ove mjesne zajednice i taj kvalitet ljudskih resursa treba zadržati i održati, prenijeti na druge, ali i podržati njihova nastojanja da održe poslovanje i razvijaju ga kroz udruživanje, osnaživanje, finansiranje, savjetovanje. Za to je potrebna saradnja svih nivoa vlasti, gradskih, kantonalnih i federalnih.

Značajan dio stanovnika, dominantno muškog dijela Romske populacije se bavi sakupljanjem i selektiranjem i prodajom sekundarnih sirovina s ciljem obezbijeđivanja egzistencije porodicama. Ističu različite probleme, među kojima su i niske cijene otkupa, loša saradnja sa firmama u okolini Tuzle, ali i predrasude sa kojima se suočavaju. Prilikom u rješavanju ovih problema, te unaprijeđenju ove vrste prihodovne djelatnosti vide u osnivanju reciklažnog dvorišta koje bi olakšalo i prikupljanje, selekciju sirovina, ali i doprinijelo rješavanju ekoloških problema i neadekvatnom odlaganju otpada na području MZ.

MZ Kiseljak također karakteriše dobra povezanost i saradnja sa Fondacijom Tuzlanske zajednice, koja je implementiranjem niza projekata finansiranim dominantno stranim donatorima donijela unaprijeđenja i poboljšanja na područje MZ

---

¹⁶Prostorni plan općine Tuzla 2006-2026, str. 86

Kiseljak (npr. izgradnja društvenog centra, sufinansiranje poljoprivredne proizvodnje, unaprijeđenje neformalnog obrazovanja itd.). Pored FTZ, na području MZ djeluje još nekoliko nevladinih neprofitnih organizacija koje se bave rješavanjem određenih problema na području ove MZ (npr. Bolja budućnost, Evanđeoska crkva, UG Početak, UG Zemlja djece, UG EuroRom, itd). Sistemska i strateška saradnja sa gradskim vlastima i dalje izostaje.

VII PESTLE analiza

PESTLE analiza je alat koji se često koristi pri analizi poslovnih mogućnosti, a posebno je često koristi u procjeni izuzetno dinamičnog vanjskog poslovnog okruženja. PESTLE analiza uključuje analiziranje sljedećih faktora: političko okruženje, ekonomsko okruženje, socijalno okruženje, tehnološko okruženje, ekološko okruženje i pravno okruženje. Za potrebe izrade smjernica za razvoj poslovnih mogućnosti na području MZ Kiseljak, potrebno je sagledati uticaj svih ovih faktora.

Tabela 3. PESTLE analiza

Političko okruženje
<ul style="list-style-type: none"> - nedostatak strateških dokumenata za razvoj ruralnih dijelova Grada Tuzla i ruralnih područja u TK i nedovoljna zainteresiranost gradskih i kantonalnih vlasti za obezbijedenje pretpostavki za razvoj ruralnih područja i lošije razvijenih mjesnih zajednica - stalne političke tenzije - loše radno pravno zakonodavstvo - poreska politika nije stimulativna za razvoj biznisa i stvaranje novih radnih mjesta - nezainteresiranost vladajućih struktura za obezbijedenje adekvatnih obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih usluga na području MZ Kiseljak - nepostojanje politike razvoja ruralnih dijelova Grada Tuzla - nedovoljna pravna zaštita malih poljoprivrednih proizvođača
Ekonomsko okruženje
<ul style="list-style-type: none"> - nizak životni standard stanovništva - slaba kupovna moć stanovništva - visoka nezaposlenost stanovnika pripadnika Romske populacije

- visoka i nekontrolirana stopa inflacije koja poskupljuje troškove života
- nemogućnost pristupa kreditnim sredstvima
- nemogućnost pristupa finansijama za pokretanje biznisa
- nerazvijenost malog poduzetništva, obrta i td.
- nizak stepen razvijenosti poslovne infrastrukture
- neadekvatna politika poticaja za poljoprivredne proizvođače
- slaba pregovaračka moć manjih poljoprivrednih proizvođača
- fokusiranost proizvođača na lokalno tržište na području MZ Kiseljak

Socijalno okruženje

- multietnička mjesna zajednica
- nizak prosječan nivo obrazovanja stanovništva
- visoka stopa nezaposlenosti, posebno žena
- neadekvatno okruženje za odrastanje za mnogo djece pripadnika Romske populacije
- nedovoljna socijalna i zdravstvena zaštita
- starenje stanovništva
- izražene migracije stanovništva
- poboljšanje rezultata rada aktivista i nevladinih organizacija čije je djelovanje posebno važno
- formalno obrazovanje nedovoljno prati potrebe sve djece na području
  - nedovoljno razvijeno neformalno obrazovanje
- izražena zainteresiranost stanovništva za unaprijeđenje funkcioniranja MZ Kiseljak
- nedovoljna saradnja stanovništva sa pripadnicima Romske populacije

Tehnološko okruženje

- dostupne telekomunikacije
- nerazvijena IKT infrastruktura
- nizak nivo upotrebe digitalnih tehnologija
- niska digitalna pismenost

Ekološko okruženje

- veliki broj divljih deponija
- niska ekološka svijest stanovništva
- zagađena voda i mineralne vode Kiseljak i u jezeru Modrac
- slaba razvijenost vodovodne i kanalizacione infrastrukture
- ilegalna gradnja koja ugrožava obalu jezera Modrac

Pravno okruženje

- nerazriješeni imovinsko-pravni odnosi
- nejasna nadležnost gradova i kantona
- slab inspekcijski nadzor
- potrebno izraditi novi prostorni plan
- bezbjedonosno-sigurnosna pitanja neriješena

Temljem prezentirane analize može se konstatirati da je ključna pretpostavka za značajniji ekonomski razvoj MZ Kiseljak rješavanje imovinsko-pravnih problema vezanih za obalu jezera Modrac, (npr. ilegalna gradnja), poljoprivredno zemljište i različite objekte koji se nalaze na području MZ Kiseljak, a koji su dijelom u vlasništvu Grada Tuzla.

Dugoročni razvoj ove mjesne zajednice vezan je za izradu strateških dokumenata koji bi se trebali izraditi na nivou Grada Tuzla, koji bi trebao imati ključni interes u revitalizaciji ove MZ koja je po svojoj površini izuzetno velika, a uz to i posjeduje značajne potencijale koji nisu iskorišteni adekvatno.

Pored potrebe rješavanja zakonskih prepreka, ova mjesna zajednica se suočava i sa izraženim nepovoljnim ekonomskim okruženjem koje karakteriše visoka nezaposlenost (posebno žena i mladih) niski prihodi domaćinstava, slaba pregovaračka moć poljoprivrednih proizvođača, ali i loša saobraćajna povezanost sa drugim naseljenim mjestima, nerazvijenost komunalne infrastrukture itd.

MZ Kiseljak se u suočava sa izraženom migracijom stanovništva, specifična je po strukturi stanovništva, gdje je naseljena najveća romska zajednica a području Grada uz ostale stanovnika različitih nacionalnosti (što je ujedno i najveći izazov za ovu MZ). Uz ovaj izazov, posebno je izražen problem neadekvatne socijalne i zdravstvene zaštite, problem porodičnog nasilja posebno u romskim porodicama i drugi društveno problemi poput slabije razvijenog obrazovanja na ovom području.

Kada je u pitanju ekološko okruženje u ovoj mjesnoj zajednici, ovo pitanje je jedno od "gorućih" pitanja obzirom da neadekvatno odlaganja otpada, ilegalne deponije otpada, nedovoljno razvijenu svijest stanovnika (posebno mladih) o značaju čuvanja okoliša i

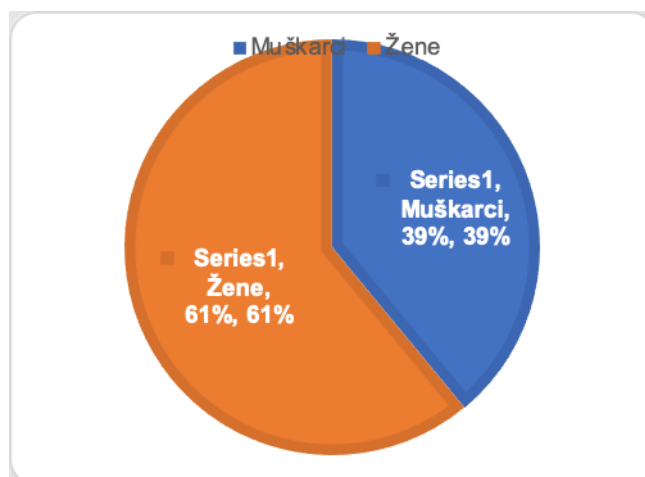
prirode i izraženo neplaćanje komunalnih usluga od strane jednog dijela stanovništva, ali i nedostatak kapaciteta gradskih komunalnih preduzeća za dugoročno rješavanje ovog problema.

VIII Rezultati empirijskog istraživanja

Kao što je ranije navedeno, za potrebe procjene poslovnih mogućnosti na području MZ Kiseljak kreiran je upitnik koji je korišten u svrhu primarnog istraživanja na području MZ Kiseljak i na uzorku od 151 stanovnika MZ Kiseljak. Pored profila ispitanika, poseban segment upitnika odnosio se na procjenu poslovnih mogućnosti na području MZ Kiseljak, odnosno prije svega procjenu proizvoda i usluga koji nedostaju na području MZ Kiseljak, ali i potencijala odnosno kupovne moći stanovnika ove MZ da zaista i budu kupci nedostajućih proizvoda/usluga ukoliko bi isti bili dostupni. Treći segment upitnika odnosio se na poduzetnički potencijal, odnosno stavove ispitanika prema (ne) postajanju poduzetnikom i resursima kojima raspolažu ili su im potrebni za postojanje poduzetnikom.

8.1. Profil Ispitanika

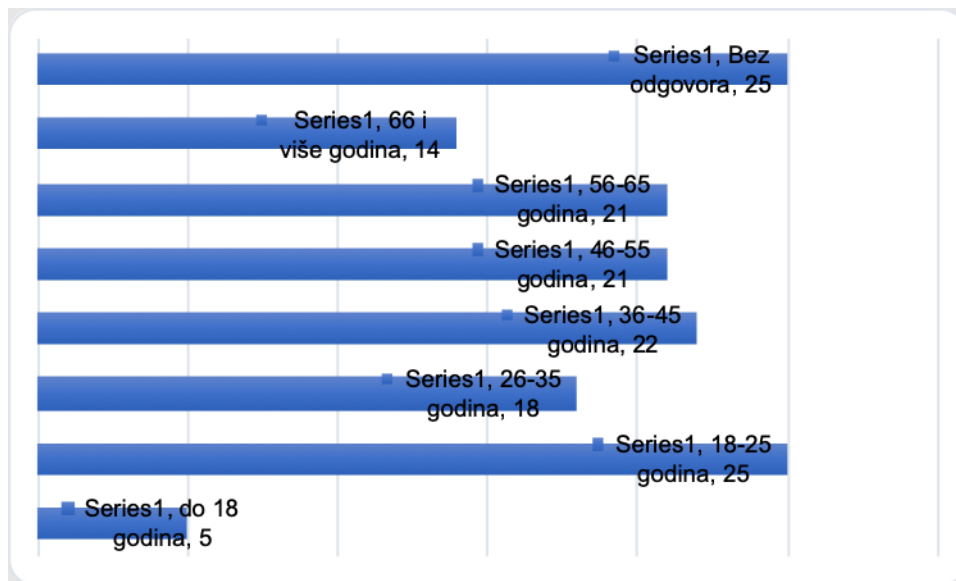
Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 151 stanovnika mjesne zajednice Kiseljak od čega 59 (39%) muškaraca i 92 (61%) kao što je prikazano na Slici 3.

Slika 3. Spol ispitanika

Najveći broj ispitanika obuhvaćenih istraživanjem je u dobi između 18 i 25 godina (25), dok istovremeno isti broj ispitanika nije želio dati podatke o dobi. Nakon toga slijede ispitanici u dobi između 36 i 45 godina (22), dok je po 21 ispitanik u dobi između 46 i

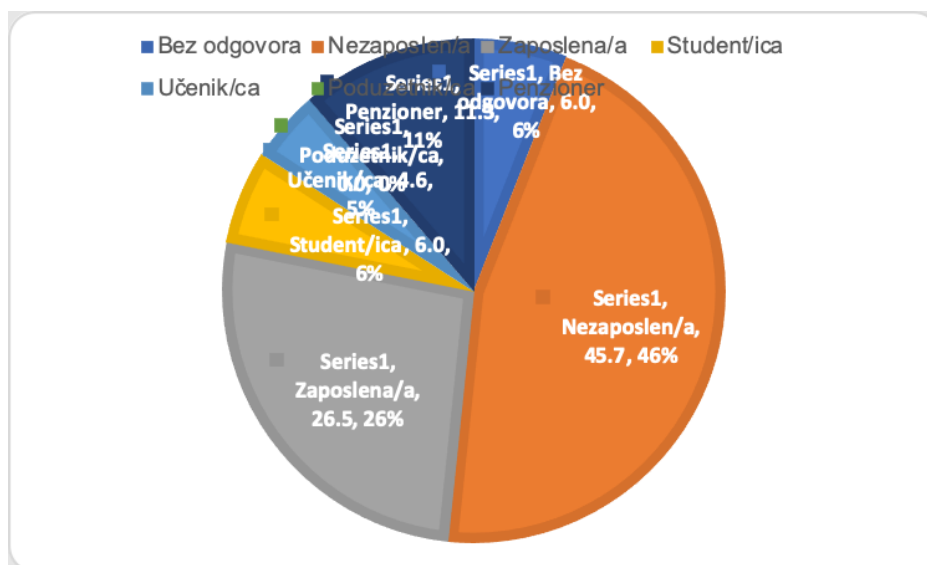
55 godina i 56 i 65 godina. Dobnu granicu od 66 i više godina prelazi 14 ispitanika, dok manje od 18 godina ima 5 ispitanika. Struktura ispitanika prema dobi prikazana je na Slici 4.

Slika 4. Struktura ispitanika prema dobi

Najveći broj ispitanika spada u kategoriju radno-sposobnog stanovništva te ujedno i adekvatan uzorak o procjeni poslovnih mogućnosti, ali i poduzetničkog potencijala na području MZ Kiseljak.

Ukoliko se pak posmatra status zaposlenosti ispitanika, najveći broj (46%) ispitanika spada u kategoriju nezaposlenih, dok 26% ispitanika čine zaposlene osobe (Slika 5.).

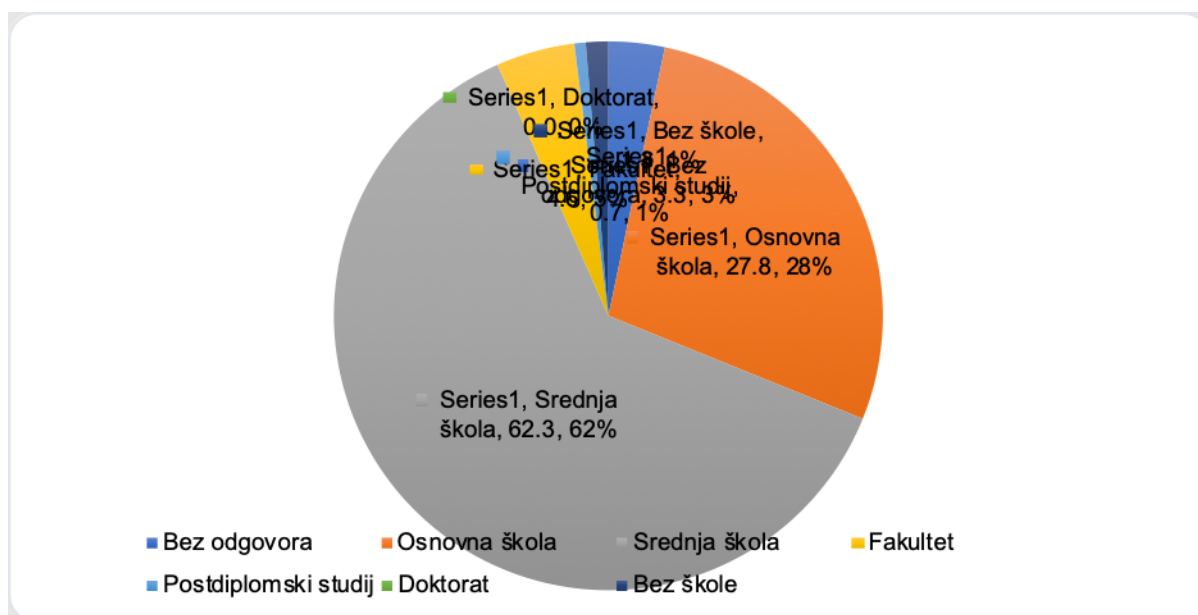

Slika 5. Status zaposlenosti ispitanika

Udio od 11% ispitanika obuhvataju penzioneri, dok se po 6% ispitanika odnosi na učenik/e i osobe koje nisu dale podatke o statusu zaposlenosti. Studenti čine 5%

ispitanika.

Na slici 4. prikazan je pregled nivoa stečenog obrazovanja zaposlenika. Kao što je moguće zaključiti, najveći broj ispitanika (62%) čine ispitanici koji su završili srednju školu, a zatim ispitanici koji su završili osnovnu školu (uključujući one koji su završili od 3 do 5 razreda osnovne škole).

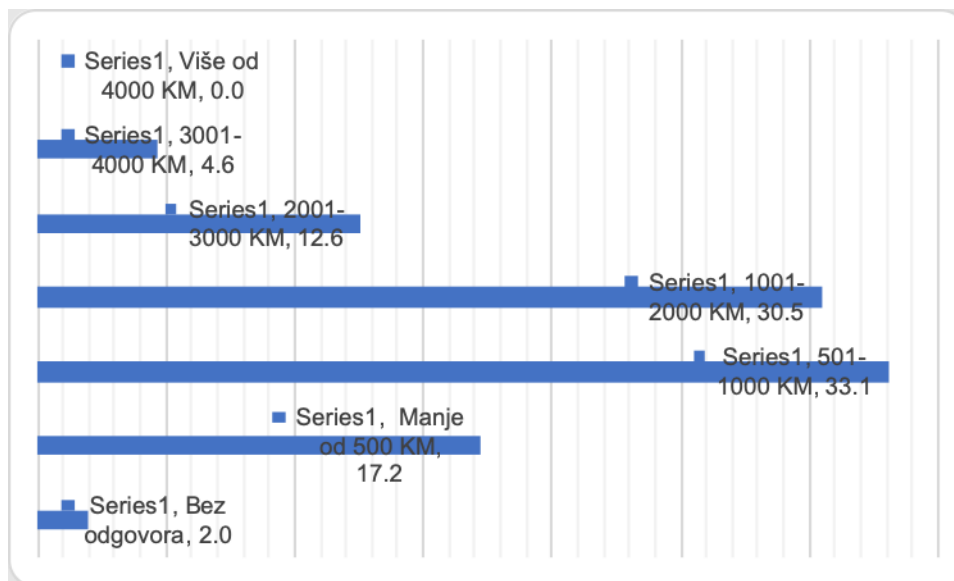
Slika 6. Obrazovna struktura ispitanika

Ukupno 5% ispitanika ima završen fakultet, dok ostalih 5% otpada na ostale kategorije obrazovanja ili pak nedostatak odgovora na pitanje i nivou stečenog obrazovanja.

Najveći broj ispitanika živi u domaćinstvu kojeg čine ukupno 4 člana domaćinstva (57 ispitanika), zatim slijede domaćinstva sa 3 člana (27 ispitanika), te dva člana domaćinstva (23 ispitanika). Samostalno živi 5 ispitanika, dok u domaćinstvu sa 5 i više članova živi 39 ispitanika, od čega čak 15 njih koji žive u domaćinstvu sa 7 i više članova.

Analiza iznosa mjesečnih prihoda značajna je s aspekta potencijala stanovništva za kupovinu i nabavku proizvoda i usluga koji trenutno nisu, a potencijalni bi mogli biti dostupni na području MZ Kiseljak. Pregled strukture iznosa mjesečnih primanja

ispitanika data je na Slici 7.

Slika 7. Pregled iznosa mjesečnih prihoda domaćinstava ispitanika (u %)

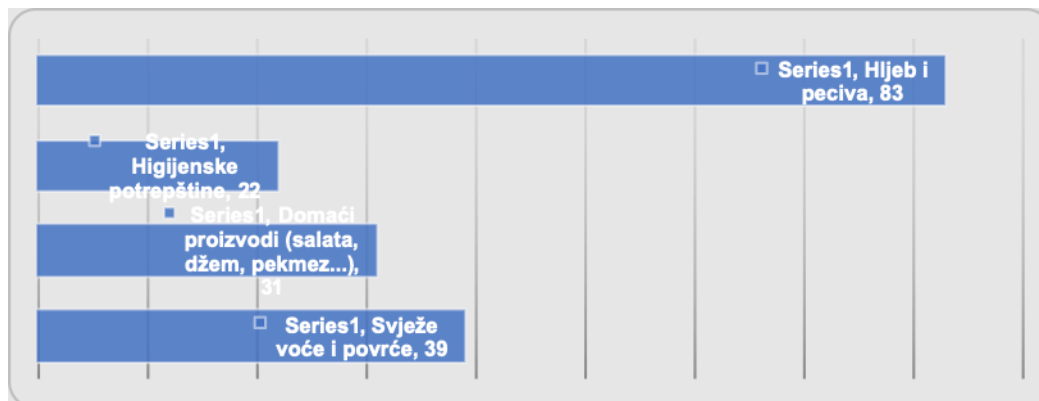
Ovdje je potrebno napomenuti da se pod mjesečnim iznosom prihoda domaćinstva podrazumijevali svi iznosi prihoda koji se ostvaruju u okviru domaćinstva kako kroz formalnu zaradu (posao kod poslodavca, biznis i slično), tako i kroz socijalna davanja, ne registrovanu zaradu i sl.

Najveći broj ispitanika ostvaruje mjesečni iznos prihoda domaćinstva između 501 i 1.000 KM (33,1%), odnosno između 1001. i 2.000 KM (30,5%) implicirajući da preko 65% ispitanika ostvaruje prihod domaćinstva između 500 KM i 2.000 KM što je s obzirom na prosjek broja članova domaćinstva relativno mali iznos za osiguranje drugih potrepština i usluga izuzev osnovnih životnih namirnica. Čak 17.2% ispitanika u okviru domaćinstva ostvaruje manje od 500 KM, dok se isti procenat ispitanika odnosi na primanja iznad 2.000 KM (12.6% primanja između 2.001 i 3.000 KM i 4.6% primanja iznad 3.000 KM).

Poslovne mogućnosti na području MZ Kiseljak

U svrhu procjene poslovnih mogućnosti na području MZ Kiseljak, ispitanicima je postavljeno pitanje o tome koji proizvodi nisu dovoljno dostupni na području MZ Kiseljak. Najveći broj ispitanika je iskazao potrebu za svježim pekarskim proizvodima

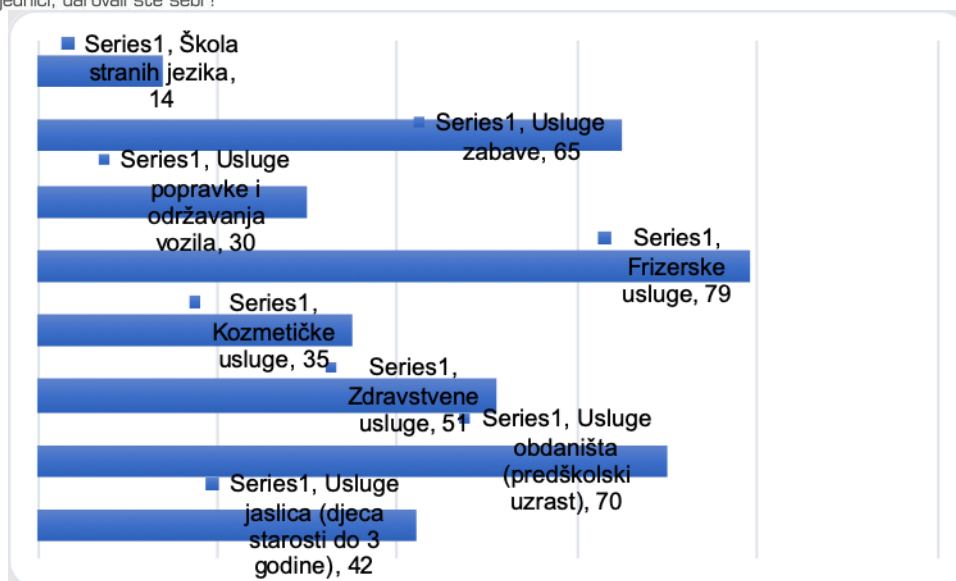
(hljebom i pecivima), gdje je pored 83 direktno označena odgovora, u dodatnim komentarima dodatno označena potreba za otvaranjem pekare na području MZ Kiseljak. Pregled ostalih odgovora dat je na Slici 8.

Slika 8. Pregled stavova ispitanika vezano za nedostajuće proizvode na području MZ Kiseljak

U dodatnim komentarima, pored ponuđenih odgovora, ispitanici su ukazali na potrebu otvaranja mesnice na području MZ Kiseljak odnosno na nedostatak dostupnosti svježeg mesa što bi, prema njihovom mišljenju značajno unaprijedilo svakodnevni život mještana. Ukupno 37 ispitanika (24%) iskazalo je potrebu za otvaranjem mesnice odnosno većom dostupnosti svježeg mesa. Dodatno, ukazano je na potrebu dostupnosti mlijeka i mliječnih proizvoda (11 ispitanika). Ukoliko se pak analiziraju odgovori ispitanika vezani za manjak dostupnosti određenih usluga na području MZ Kiseljak, najveći broj ispitanika ukazao je na nedostatak frizerskih usluga (79 ispitanika), usluge obdaništa (70 ispitanika) te usluge zabave (65 ispitanika), kao što je prikazano na Slici 7. Nedostatak mogućnosti korištenja uslugu obdaništa i jaslica na području MZ Kiseljak ukazao je i tokom fokus grupa kao poseban problem sa kojim se suočavaju stanovnici MZ Kiseljak, što je, posebno za žene, jedan od faktora koji utiču ne nemogućnost zaposlenja s obzirom da se moraju brinuti o djeci predškolskog uzrasta. Nedostatak zdravstvenih usluga je, također, iskazan kao poseban problem pri čemu su ispitanici posebno ukazali na nedostatak stomatoloških usluga, pedijatra, ginekologa ali i određenih drugih specijalističkih usluga, pri čemu je ukazano i na potencijalne mogućnosti mobilne ambulante, sedmičnih dolazaka specijalista i slično.

Slika 9. Pregled stavova ispitanika vezano za nedostajuće usluge na području MZ Kiseljak

Ispitanici su, također, ukazali na nedostatak sadržaja kako za mlade tako i za starije osobe, ugostiteljskih objekata ali i na nedostatak određenih zanatskih usluga.

Pored procjene nivoa nedovoljne dostupnosti određenih proizvoda i usluga na području MZ Kiseljak, kroz empirijsko istraživanje analizirana je i mogućnost plaćanja navedenih proizvoda i usluga od strane stanovništva, uvažavajući njihovu trenutnu kupovnu moć. Ukupno 125 ispitanika ili 82,8% je iskazalo da ukoliko bi navedeni proizvodi i usluge bili dostupni na području MZ da bi bili spremni i u mogućnosti da plate više za taj proizvod/uslugu. Pri odgovorima koliko bi bili spremni da plate za navedenu uslugu ispitanici su iskazivali stavove od 10% i više (35 ispitanika), razumne tržišne cijene (17 ispitanika), koliki imaju trošak autobusne karte do grada Tuzla kako bi koristili određeni proizvod i uslugu (6 ispitanika) i slično. Ovdje je potrebno napomenuti da autobusna karta u jednom pravcu iz Kiseljaka prema Tuzli iznosi 4,5 KM stvarajući trošak od minimalno 9 KM za osobu koja želi koristiti i/ili kupiti određeni proizvod/uslugu koji je dostupan u Tuzli a nije u MZ Kiseljak.

Prema mišljenju većine ispitanika, **ključni potencijal za razvoj biznisa na području MZ Kiseljak** jeste turizam (31 ispitanik je naveo turizam kao ključni potencijal), kao i Jezero Modrac (29 ispitanika je naveo jezero Modrac kao ključni potencijal), pri čemu

je dat osvrt na potrebu čišćenja obale jezera Modrac na kiseljačkoj strani kako bi predstavljao potencijal. Kao jedan od ključnih potencijala ispitanici su prepoznali i poljoprivredu kao potencijal odnosno prirodne resurse kojima raspolaže Kiseljak (šume, vode, zemljište). Izvor mineralne vode na Kiseljaku je, također, prepoznat kao značajan potencijal, uz ljudske resurse, mlade i stanovnike MZ Kiseljak koji i željeli da razvijaju mjesnu zajednicu.

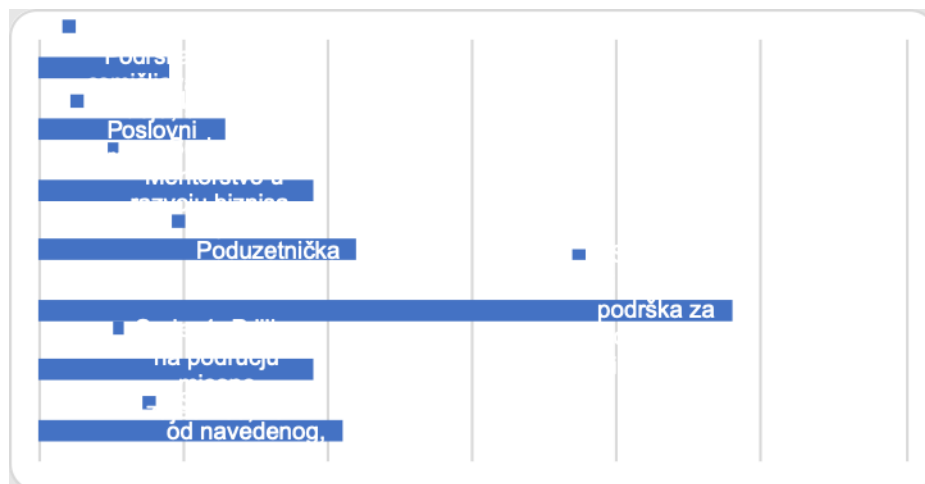
U okviru upitnika, jedno od pitanja za ispitanike odnosio se i na njihove stavove prema potrebnim aktivnostima koje je potrebno poduzeti na nivou mjesne zajednice kako bi se unaprijedili uslovi za razvoj biznisa, pri čemu se najveći broj odgovora odnosio na unapređenje infrastrukture prije svega puta Husino-Kiseljak što je osnovni preduslov za razvoj biznisa. Također, ispitanici su ukazali na potrebu unapređenja čistoće okoliša i njegove veće zaštite na području MZ Kiseljak s obzirom na zaprljanu obalu jezera Modrac ali i neadekvatnog održavanja i nebrige stanovnika o uređenosti MZ. Poseban aspekt na kojeg su ispitanici ukazali u okviru istraživanja jeste i potrebe većeg stepena saradnje i sinergije stavova stanovnika mjesne zajednice kako bi se na bolji i adekvatniji način izborili za veću dobrobit svog naselja.

Poduzetnički potencijal

Pored uslova za razvoj biznisa na području MZ Kiseljak, poseban dio istraživanja fokusiran je na procjenu poduzetničkog potencijala stanovnika MZ Kiseljak, odnosno stavova prema poduzetništvu i pokretanju vlastitog biznisa, potrebnim resursima i vrsti podrške u navedenom procesu i sl.

Od ukupno 151 ispitanika, 72 (47,7%) ispitanika je iskazalo da su sebe zamišljali kao poduzetnika/cu ili razmišljaju o nekom privatnom biznisu, dok je 1 ispitanik već vlasnik biznisa. Iako se radi o značajnom udjelu ispitanika koji percipiraju poduzetništvo kao opciju, analiza njihovih stavova o potrebnim resursima i podršci, iskustvu i drugim segmentima bitnim za poduzetnički proces daje precizniju sliku trenutnog stanja i mogućnosti za bavljenje biznisom.

Na slici 10. predstavljeni je pregled stavova ispitanika prema potrebnoj vrsti podrške u pokretanju biznisa.

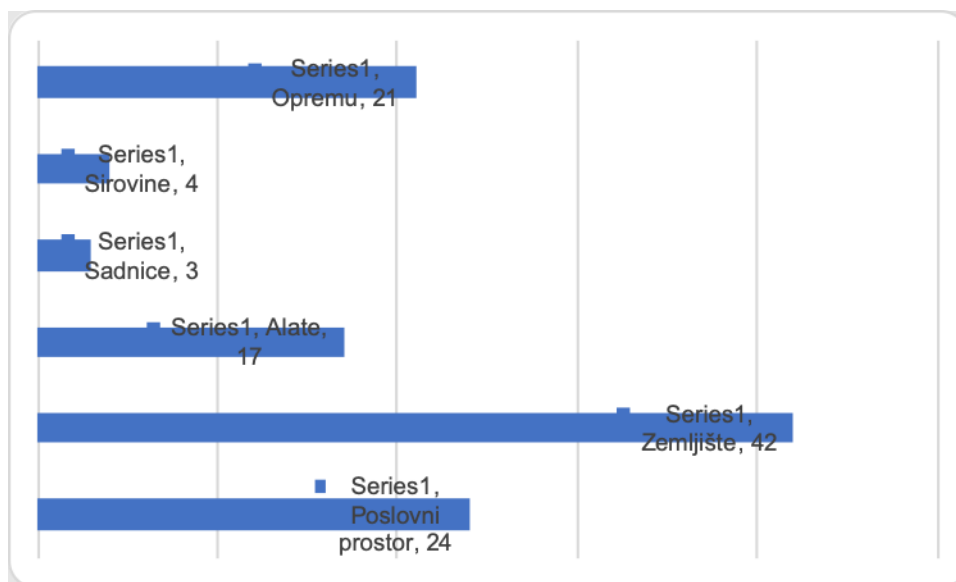

Slika 10. Pregled stavova ispitanika prema potrebnoj vrsti podrške u pokretanju biznisa

Kao što je moguće zaključiti sa Slike 10. najveći broj ispitanika (48 ili 31,8%) iskazalo je potrebu za finansijskom podrškom u pokretanju biznisa, a potom za poduzetničkom obukom (22 ispitanika ili 14,6%) odnosno sa svom navedenom podrškom koja uključuje podršku u osmišljavanju ideje, poslovni prostor, poduzetničku obuku finansijsku podršku i priliku na području MZ (21 ispitanik ili 13,9%). Uvažavajući činjenicu da na području Grada Tuzla postoji niz programa podrške razvoju poduzetništva koji uključuju podršku u većini navedenih segmenata, a posebno postojanje Fonda za poduzetništvo Fondacije tuzlanske zajednice, navedeno implicira potrebu za većom promocijom i outreach-om (promocijom) navedenih programa prema stanovnicima MZ Kiseljak kako bi se dodatno ohrabрили na poduzetnički proces oslanjajući se na dostupne resurse u okviru navedenih programa.

Ispitanicima je, također, postavljeno i pitanje da navedu djelatnost biznisa kojim bi se bavili ukoliko bi se odlučili postati poduzetnik/ca, pri čemu je najveći broj ispitanika (19) koji je dao odgovor na navedeno pitanje, naveo poljoprivredu ili određeni segment poljoprivredne proizvodnje (ovčarstvo, stočarstvo i slično). Po brojnosti odgovora slijedi ugostiteljstvo (8 ispitanika) pri čemu predvode restorani brze hrane. Ispitanici, također, naveli i razne vrste usluga (transport, kozmetičke usluge, usluge održavanja vozila i slično) – 7 ispitanika, dok su po 4 ispitanika navela trgovinu kao i proizvodnju određenih dobara. Turizam je kao prilika i djelatnost za pokretanje biznisa prepoznat od strane samo jednog ispitanika implicirajući da iako postoji potreba za

daljim razvojem turizma na području MZ Kiseljak, poduzetnički potencijal odnosno spremnost stanovnika da se odvaži na pokretanje biznisa u ovoj oblasti nije na zadovoljavajućem nivou. Od ukupno 72 ispitanika koji su iskazali spremno za pokretanje biznisa odnosno vlastitu percepciju postajanja poduzetničkog potencijala, njih 30 (41,7%) je iskazalo da imaju određeno iskustvo iz predmetne djelatnosti kojom bi željeli da se bave, dok je njih 27 (37,5%) iskazalo da nemaju potrebno iskustvo. Ukupno 86,1% ispitanika koji su iskazali da bi željeli postati poduzetnici naveli su da nemaju finansijski potencijal za pokretanje biznisa, dok je njih 10 odnosno 14% reklo da imaju finansijski potencijal za navedeni proces. Navodeći ostale resurse koje posjeduju za pokretanje biznisa, u najvećoj mjeri ispitanici su naveli zemljište kao resurs kojim raspolažu za uspješno pokretanje poduzetničkog procesa. Pregled ostalih odgovora na pitanje o ostalim preduslovima za pokretanje biznisa prikazano je na Slici 11.

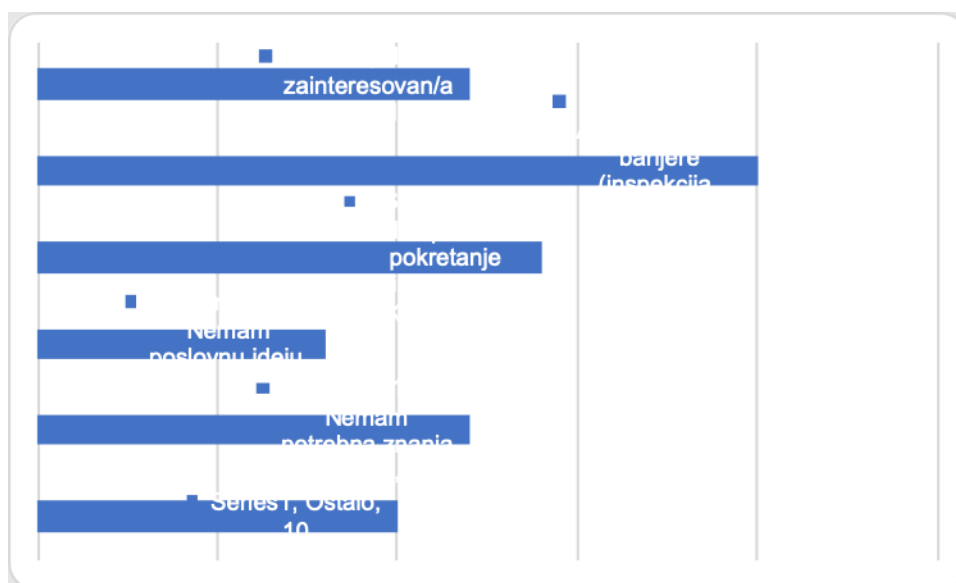

Slika 11. Pregled resursa kojima raspolažu ispitanici vezano za pokretanje biznisa

Nakon zemljišta, najzastupljeniji resurs kojim raspolažu ispitanici vezano za pokretanje biznisa jeste poslovni prostor (24 ispitanika su označila ovaj segment dostupnih resursa), oprema (21 ispitanik), alati (17 ispitanika). Po 4 odnosno 3 ispitanika raspolažu sirovinama odnosno sadnicama, respektivno, Ovi stavovi vezano za resurse za pokretanje biznisa potvrđeni su i tokom održanih fokus grupa, te je

ukazano na dostupnost zemljišta kao i slobodnih prostora u okviru stambenih objekata stanovnika MZ koji bi se mogli staviti u funkciju pokretanja određenog biznisa.

Ispitanici koji su dali negativan odgovor na pitanje o tome da li žele postati poduzetnik/ca su zamoljeni da odgovore na pitanje o razlozima zbog kojih nisu razmišljali o postajanju poduzetnikom/com. Pregled odgovora ispitanika dat je na Slici 12.

Slika 12. Stavovi ispitanika koji su iskazali negativan stav prema postajanju poduzetnikom o razlozima koji su uticali na navedeni stav

Najveći broj ispitanika (20) koji su iskazali da nisu razmišljali postati poduzetnik/ca kao razlog za navedeno naveli su administrativne barijere (inspekcija, papriologija i sl.), a po brojnosti odgovora slijedi odgovor “Ne vidim priliku za pokretanje biznisa u MZ Kiseljak” (14 ispitanika) te “Nisam zainteresovan/a za to” i “Nemam potrebna znanja i vještine” (po 12 ispitanika). Osmam ispitanika je navelo da nemaju poslovnu ideju a među 10 ispitanika koji su kao razlog naveli “Ostali” preovladava razlog koji se odnosi na to da je osoba već zaposlena i radi, da se radi o penzioner/u, ili da osoba već radi ali kao neregistrovan/a poduzetnik/ca.

IX Analiza postojećeg stanja poslovne djelatnosti u MZ Kiseljak

Prema dostupnim podacima, informacijama dobivenim kroz fokus grupe, kao i na temelju podataka prikupljenim kroz provedeno istraživanje, trenutno se stanovništvo MZ Kiseljak dominantno bavi:

- poljoprivrednom proizvodnjom na otvorenom i u plastenicima
- stočarstvom
- ratarstvom
- peradarstvom
- svinjogojstvom
- mljekarstvom
- prikupljanjem sekundarnih sirovina
- pčelarstvom
- proizvodnjom zdrave hrane na bazi pčelinjih proizvoda, povrća i voća, mlijeka

Iako je proizvodnja u navedenim oblastima bila izraženija proteklih godina, u periodu COVID19 ali i tokom trajanja rata u Ukrajini došlo je do značajnog poskupljenja svih ulaznih resursa potrebnih za poljoprivredu i uzgoj životinja. Posebno se kao problem ističe slaba pregovaračka moć manjih proizvođača (koji nisu okupljeni u zadrugu) prema otkupljivačima, veletrgovcima i trgovačkim lancima. Nepoticajna otkupna politika uticala je na smanjenje proizvodnje i uzgoja, obzirom na neisplativost proizvodnje, te usmjeravanje proizvođača i uzgajivača na lokalno tržište i marketing “od usta do usta” i prodaje na “kućnom pragu”. Tako je došlo do npr. smanjenja proizvodnje krompira, kupusa, mlijeka, pšenice i drugih proizvoda koji su se tradicionalno proizvodili na ovom području. Međutim, uprkos tome, održala se i plastenička proizvodnja, koju u glavnom vode žene sa područja MZ Kiseljak, a postoji interes i za proširenjem plasteničke proizvodnje, ukoliko bi bila obezbijeđena finansijska podrška (kroz projekte ili sl.).

U nastavku ćemo dati prikaz ključnih zaključaka vezanih za postojeće stanje u djelatnostima koje su u fokusu ove studije: poljoprivreda, turizam i reciklaža i prikupljanje sekundarnih sirovina uz dodatak ostalih područja za razvoj poslovanja koji su identificirani u okviru predmetnog istraživanja.

Tabela 4. Analiza stanja odabranih djelatnosti

Djelatnost/ Kriteriji	Infrastruktura	Ljudski resursi	Tržište	Iskustvo
Poljoprivreda	<ul style="list-style-type: none"> -kvalitetno i raspoloživo zemljište -plastenici -lokalni put -raspoloživi alati, mehanizacija -neriješeni imovinsko-pravni odnosi -interes proizvođača za dodatnim proizvodnim kapacitetima u plastenicima -potrebna modernizacija putne i komunalne infrastrukture 	<ul style="list-style-type: none"> -proizvođači sa znanjem i iskustvom -zainteresirani za povećanje proizvodnje i širenje biznisa -zainteresirani za razvoj lokalnog područja i zajednice -lokalni proizvođači se dobro poznaju i sarađuju ali nedostaje sinergije -nerazvijene pregovaračke vještine i -nedovoljno znanja o plasmanu proizvoda, upotrebi društvenih mreža i brendiranju -nizak interes mladih za preuzimanje biznisa -interes žena za 	<ul style="list-style-type: none"> -fokus proizvođača na lokalno tržište -interes za širenje i na veće tržište -nedostatak znanja o adekvatnom nastupu na tržištu -loša pregovaračka moć proizvođača -niska cijena otkupa 	<ul style="list-style-type: none"> -dugogodišnje iskustvo u poljoprivredi -dobro poznavanje zemljišta i procesa -loša iskustva sa otkupljivačima -loša iskustva sa proizvođačima inputa -podrška FTZ kroz projektne aktivnosti

		plasteničku proizvodnju		
Turizam	-ilegalna gradnja -devastirana infrastruktura -loša putna komunikacija -nema izgrađenih turističko-ugostiteljskih objekata	-nedostatak znanja i vještina u bavljenju turizmom -postoji interes za razvoj turizma -nedovoljna upotreba digitalnih medija	-potencijal za razvoj ribolovnog, sportsko-rekreativnog i seoskog turizma	-nekada je MZ bila prepoznata kao mjesto za izletnike, šetače, ribolovce
Reciklaža i sakupljanje sekundarnih sirovina	-nije uspostavljena centralna lokacija za sakupljanje i selektiranje, te zbrinjavanje otpada	-postoji nekoliko organiziranih sakupljača otpada koji godinama posluju -dobro poznavanje cijena, firmi otkupljivača -postoji svijest o problemima i rješenjima -postoji interes za unaprijeđenje ove vrste djelatnosti	-postoji dovoljno mogućnosti za prikupljanje sirovina -fokus na krutom otpadu, elektro-uređajima, papiru, metalu itd...	sakupljivači dobro poznaju mogućnosti i imaju iskustvo u radu
Ostala područja za razvoj poslovanja	-nedostatak javne predškolske ustanove koja onemogućava zaposlenje majkama djece -nedostatak poslovnih djelatnosti	-nedostatak kvalifikovanog kadra	-nedovoljna kupovna moć lokalnog stanovništva	-tradicija Kiseljačke pogače loše iskustvo sa radom ranijeg objekta mesnice i pekare uslijed tržišta što stvara strah od neuspjeha

X Identificiranje potencijala za razvoj poslovnih mogućnosti na području MZ Kiseljak

Na temelju podataka dobivenih u fazi analize stanja, rezultata istraživanja, rezultata fokus grupa, u narednoj tabeli će biti prezentirani potencijali za unaprijeđenje poslovnih mogućnosti u okviru tri posmatrana područja djelatnosti: poljoprivreda, turizam i reciklaža i sakupljanje sekundarnih sirovina.

Tabela 5. Potencijali razvoja u odabranim djelatnostima

Djelatnost/ Kriteriji	Infrastruktura	Ljudski resursi	Tržište	Pretpostavke
Poljoprivreda	1 Formiranje zadruga "Kiseljačka kuća" 2 Uređenje putne infrastrukture	1 Jačanje kapaciteta postojećih i potencijalnih poljoprivrednika 2 Podizanje svijesti i kapaciteta o organskoj proizvodnji 3 Podizanje svijesto i cirkularnoj ekonomiji i resursnoj efikasnosti 4 Umrežavanje	1 Razvoj prodajnog tržišta 2 Jačanje pregovaračke moći 3 Podrška u nastupu na sajmovima 4 Web shop Zadruga (potencijalne)	1 Unapređenje regulatornog okvira 2 Jačanje saradnje i sinergetskog pristupa na nivou MZ posebno poljoprivrednika 3 Jačanje kapaciteta postojećih i potencijalnih poduzetnika

		<p>4 Jačanje svijesti o potrebi saradnje i umrežavanja</p> <p>5 Unaprijeđenje znanja o novim tehnologijama u poljoprivredi</p>		
Turizam	<p>1 Razvoj sportsko-rekreativnog turizma</p> <p>2 Razvoj ruralnog turizma i agroturizma</p> <p>3 Camping i ribolov</p> <p>4 Renoviranje kuće "Šime Ešića" kao atrakcije i komparativne prednosti</p> <p>5 Organiziranje sajмова zdrave hrane</p> <p>6 Kreiranje web stranice i stranica na društvenim mrežama s ciljem promoviranja specifičnosti i potencijala MZ Kiseljak</p>	<p>1 Unaprijeđenje znanja u oblasti turizma</p> <p>2 Podizanje svijesti o značaju zaštite prirode</p> <p>3 Jačanje svijesti o potrebi saradnje i umrežavanja</p> <p>4 Unaprijeđenje znanja o novim tehnologijama</p>	<p>1 Fokus na lokalno stanovništvo i stanovništvo iz okoline Grada Tuzla</p> <p>2 Privlačenje turista organiziranjem specijaliziranih događaja za specifične oblike turizma (ribolov, posmatranje ptica, biciklizam i sl.)</p> <p>3 Dijaspora</p>	<p>1 Uređenje obale jezera Modrac</p> <p>2 Eko akcija čišćenja prirode</p> <p>3 Uklanjanje ruševina i otpada</p> <p>4 Modernizacija putne i komunalne infrastrukture</p> <p>5 Poboljšan nivo sigurnosti ljudi i imovine</p> <p>6 Sanacija izvorišta mineralne vode</p>

<p>Reciklaža i sakupljanje sekundarnih sirovina</p>	<p>1 Formiranje reciklažnog dvorišta u saradnji sa JKP "Komunalac"</p> <p>2 Udruživanje i osnivanje preduzeća za otkup sekundarnih sirovina</p> <p>3 Izgraditi lokalno partnerstvo između sakupljača sekundarnih sirovina, lokalnih vlasti i lokalnih preduzeća</p>	<p>1 Unaprijediti znanja sakupljača kroz moderniziranje opreme i obuke</p> <p>2 Podići nivo učešća Roma sakupljača sirovina u proces formalizacije poslovanja kroz izgradnju vještina i poticanje povezivanja</p> <p>3 Jačanje svijesti o značaju čuvanja okoliša i adekvatnog odlaganja otpada</p>	<p>1 Prikupljanje sirovina na području grada Tuzle i susjednih opština</p> <p>2 Prikupljanje sirovina na području drugih kantona i Republike Srpske, gdje je to isplativo</p> <p>3 Jedan dio prikuplja sirovine van prostora Tuzle, gotovo na području cijele BiH</p> <p>4 Razvoj usluge "dolazak po pozivu" na</p> <p>5 Specijalizirati se na one sirovine koje donose višu otkupnu vrijednost (elektronički otpad)</p>	<p>1 Potrebna izrada plana zapošljavanja i samozapošljavanja Roma na području Grada Tuzla</p> <p>2 Neophodno rješavanje ekoloških problema</p> <p>3 Jačati inspekcijski nadzor ili druge vidove nadzora u oblasti zaštite okoliša</p> <p>4 Intenzivirati saradnju Savjeta mjesne zajednice gradskom upravom i resornim službama</p> <p>5 Intenzivirati saradnju sa nadležnim tijelima radi povećanja sigurnosti</p>
--	---	---	--	---

<p>Ostala područja za razvoj poslovanja</p>	<p>1 Otvaranje novih poslovnih djelatnosti za kojima je iskazana potreba: predškolske ustanove, pekare i mesnice</p>	<p>1 Subvencioniranje i podrške prekvalifikaciji, dokvalifikaciji radnika</p> <p>2 Jačanje poduzetničkih i menadžerskih vještina potencijalnih poduzetnika</p>	<p>1 Subvencioniranje dijela troškova korištenja navedenih usluga</p> <p>2 Povezivanje djelatnosti</p>	<p>1 Podrška jačanju kupovne moći stanovništva</p> <p>2 Subvencioniranje korištenja proizvoda i usluga</p> <p>3 Podrška promociji, razvoju tržišta i kanala distribucije i nabavke</p>
--	--	--	--	--

X Smjernice za razvoj poslovnih mogućnosti u MZ Kiseljak

Na temelju identificiranih potencijala i pretpostavki za navedena područja djelatnosti, neophodno je identificirati aktivnosti koje je potrebno realizirati kako bi se navedeni potencijali mogli ostvariti.

Poljoprivreda

Smjernice za razvoj poljoprivrede na području MZ Kiseljak

Poljoprivreda na području MZ Kiseljak je tradicionalna djelatnost kojom se stanovništvo ove mjesne zajednice bavi, ali je uslijed pada tržišnog potencijalna (u najvećoj mjeri uslijed odlaska stanovništva) ali i loše pregovaračke moći u prodajnom lancu doživjela pad registrovane djelatnosti poljoprivrednika te se većinom djelatnost odvija u formi poljoprivrednih gazdinstava i/ili bez bilo kojeg obila registrovane djelatnosti bavljenja poljoprivrednom isključivo za vlastite potrebe ili pak za prodaju na tzv. "kućnom pragu". U okviru sprovedenog istraživanja kako kroz fokus grupe,

tako i kroz empirijsko istraživanje uočen je potencijal za bavljenje poljoprivrednom u ovoj MZ, posebno zbog raspoloživog zemljišta. S druge strane, uočene su i slabosti koji između ostalog uključuju usitnjenost poljoprivrednih proizvođača, male količine, nedovoljna znanja i vještine osoba koje se bave poljoprivredom, loše pregovaračke pozicije prema prodajnom lancu i drugi niz slabosti. Sa druge strane identificirana je želja, volja i spremnost poljoprivrednika za umrežavanjem i podrškom kako bi se očuvala poljoprivredna proizvodnja. S tim u vezi, mogući pravci razvoja poljoprivrede na području MZ Kiseljak uključuju **Formiranje zadruge “Kiseljačka kuća” uz uređenje putne infrastrukture kao** preduslova razvoja, ne samo za oblast poljoprivrede nego i cjelokupni razvoj lokalnog područja.

Stoga, predlaže se formiranje zadruge u skladu sa Zakonom o zadrugama FBiH (“Službene novine Federacije BiH broj 28/97). Zadruga bi trebala imati minimalno jednu stalno zaposlenu osobu koja bi koordinirala rad Zadruge i pružala podršku zadrugarima u vidu informisanja, pružanja podrške, povezivanju i sl. Na ovaj način bi se poljoprivredni proizvodi sa područja MZ Kiseljak plasirali putem zadruge koja bi imala snažniju pregovaračku moć prema prodajnom lancu a ujedno potakli i zadrugari ali i ostali poljoprivredni proizvođači na povećanje obima i kapaciteta proizvodnje uslijed potencijalno veće cijene otkupa proizvoda u odnosu na trenutno stanje kao individualni proizvođači. Ovdje je potrebno naglasiti da ovakav vid sistemskog pristupa i infrastrukture za upravljanje razvojem poljoprivrede kao ključnu pretpostavku zahtjeva kvalitetne, motivirane i posvećene osobe i menadžment Zadruge koji će biti kapacitirani da koordiniraju i usmjeravaju rad Zadruge.

Kroz infrastrukturu Zadruge bi se razvijala i prodaja poljoprivrednih proizvoda ali i svih ostalih proizvoda djelatnosti mapiranih kroz predmetnu analizu. Naime, predmetnom analizom bilo je neophodno ispitati mogućnost pokretanja malog poduzetničko-zanatskog inkubatora u kojem bi bili dostupni poslovni prostori za korištenje zainteresovanim poduzetnicima, što se, uvažavajući nalaze analize pokazalo kao neodrživo s obzirom na potrebu stvaranja i jačanja infrastrukture za formiranje i upravljanje navedenim centrom, a sa druge strane uvažavajući nedovoljno razvijeno tržište i nisku kupovnu moć stanovništva uz visok stepen zahtjeva za podrškom koje trebaju osobe koje su iskazale želju i volju za postajanje poduzetnikom. S tim u vezi,

daje se preporuka da se upravo kroz infrastrukturu Zadruga "Kiseljačka kuća" podrži razvoj poduzetništva na području MZ Kiseljak dijelom i na način da se kroz centralno mjesto sa potrebnom infrastrukturom (npr. u obliku trafike/a) brendirano kao Kiseljačka kuća prodaju kako poljoprivredni proizvodi tako i drugi specifični proizvodi lokalnog kraja - npr. kiseljačka pogača, specifične slastice i sl. Navedeno je neophodno podržati kvalitetnim marketinškim pristupom u svima aspektima od oblikovanja proizvoda/usluga Zadruga, do određivanja adekvatne cijene, distributivnog lanca ali i adekvatne promocije. Navedeni pristup naslanja se i na ostala područja poslovne djelatnosti odnosno doprinosi njihovom razvoju uključujući turizam, ali i pekaru i mesnicu kao identificirane potrebne djelatnosti sa potencijalom razvoja, a oslanjajući se na trenutne pretpostavke i preduslove kao i potencijale razvoja.

Uređenje putne infrastrukture je u okviru empirijskog istraživanja iskazano kao jedan od prioriteta daljeg cjelokupnog razvoja, a posebno poljoprivrede i turizma s obzirom da loša putna infrastruktura utiče na dostupnost lokacije, povećava troškove i slično, a posebno je istaknut pravac Husino - Kiseljak.

Ljudski resursi

U okviru sprovedenog istraživanja, kroz razgovor sa poljoprivrednicima i stanovništvom ali i kroz empirijsko istraživanje utvrđeno je da, i pored svih identifikovanih slabosti, postoji i dalje volja i želja stanovništva da se bavi poljoprivredom oslanjajući se na dostupne resurse, ali i da su znanja vezana za ovaj sektor, posebno u marketinškom i tržišnom aspektu nedovoljna da bi se postigli identifikirani potencijali razvoja.

S tim u vezi, identificirane su smjernice razvoja ljudskih resursa za potrebe razvoja poljoprivrede u MZ Kiseljak:

1. Jačanje kapaciteta postojećih i potencijalnih poljoprivrednika
2. Podizanje svijesti i kapaciteta o organskoj proizvodnji
3. Podizanje svijesti o cirkularnoj ekonomiji i resursnoj efikasnosti
4. Jačanje svijesti o potrebi saradnje i umrežavanja

5. Unaprijeđenje znanja o novim tehnologijama u poljoprivredi

Kako bi se postigli navedeni ciljevi, predlažemo implementaciju sljedećih aktivnosti, između ostalog:

1. Edukacije u oblasti agronomije, menadžmenta, marketinga i poslovnog planiranja uz specijalističke edukacije iz oblasti projektnog menadžmenta (kako za stanovništvo tako i predstavnike potencijale Zadruga)
2. Edukacije, stručne skupove i slično o organskoj proizvodnji uz osiguranje mentora za razvoj organskog pristupa proizvodnji
3. Edukacije i stručne skupove o cirkularnoj ekonomiji i resursnoj efikasnosti kako bi se uočili potencijalni i primijenili u poljoprivrednoj proizvodnji
4. Radionice o potrebi i značaju umrežavanju i načinima umrežavanja poljoprivrednika
5. Edukacije o novim tehnologijama u poljoprivredi
6. Podršku u nastupu na lokalnim i regionalnim sajmovima

Tržište

Za potrebe razvoja tržišta za poljoprivredne proizvode sa područja MZ Kiseljak neophodno je jačati pregovaračku moć proizvođača, što bi se postiglo i kroz formiranje Zadruga. Uvažavajući kvalitet poljoprivrednih proizvoda uz adekvatno brendiranje neophodno je raditi na razvoju prodajnog tržišta koje će moći ponuditi višu otkupnu cijenu a što potencijalno može uključiti hotele, restorane, snabdjevenije piljarnice i slično. Dodatno, kroz jačanje marketinškog pristupa potencijalne Zadruga čije formiranje se predlaže a što može uključivati u perspektivi i web prodavnice Kiseljačke kuće kao dostavu proizvoda u Tuzlu, Živinice ali i ostale lokacije doprinijelo bi se razvoju tržišta izvan lokalnog.

Podrška nastupu na poljoprivrednim sajmovima, također, je neophodna kako za jačanje kapaciteta poljoprivrednika i potencijalne Zadruga tako i za razvoj tržišta.

Prepostavke

U svrhu osiguranja uslova za osiguranje održivosti i dalji razvoj poljoprivrede na području MZ Kiseljak, potrebno je stvoriti adekvatne pretpostavke za njegov razvoj.

1 Unapređenje regulatornog okvira

2 Jačanje saradnje i sinergijskog pristupa na nivou MZ posebno poljoprivrednika

3 Jačanje kapaciteta postojećih i potencijalnih poduzetnika

Tokom fokus grupa, kao jedna od prepreka razvoja identificirani su neriješeni imovinsko-pravni odnosi nad zemljištem koje stanovništvo koristi za uzgoj i proizvodnju poljoprivrednih proizvoda te time i smanjena mogućnost korištenja poljoprivrednih poticaja sa različitih nivoa implicirajući i manji nivo podrške održivosti prihoda od poljoprivrede. Stoga je neophodno u narednom periodu analizirati trenutni status navedenog pitanja te pružiti podršku u njegovom rješavanju u skladu sa mogućnostima.

Jačanje saradnje i sinergijskog pristupa na nivou MZ posebno poljoprivrednika neophodno je u svrhu veće sinergije za zagovaranje napretka cjelokupne MZ, a posebno u oblasti poljoprivrede. Kao što je ranije i opisane, pretpostavka za dalji razvoj poljoprivrede svakako je i jačanje kapaciteta postojećih i potencijalnih poduzetnika u savremenim pristupima proizvodnji, aktuelnim trendovima, agronomiji ali i marketinško-komercijalnom aspektu upravljanjem poduhvatima u poljoprivredi.

Turizam

Smjernice za razvoj turizma u MZ Kiseljak

Temeljem prikupljenih podataka u fazi analize identificirani su sljedeći mogući pravci razvoja turizma u MZ Kiseljak. Potrebno je napomenuti, da iako je ovo područje tradicionalno bilo prepoznato kao popularno izletišta, te da sporadično dolaze i ljubitelji prirode, lova i ribolova i sl., potrebno je stvarati systemske pretpostavke da bi

se turizam značajnije mogao razvijati na području ove mjesne zajednice. Ključno za razvoj turizma, osim infrastrukturnih pretpostavki i prirodnih bogatstava, je razvoj turističke ponude temeljene na komparativnim prednostima neke sredine. Mogući pravci razvoja turizma u MZ Kiseljak su:

1. Razvoj ruralnog turizma i agroturizma
2. Razvoj sportsko-rekreativnog turizma
3. Camping i ribolov
4. Renoviranje kuće “Šime Ešića” kao atrakcije i komparativne prednosti
5. Kreiranje web stranice i stranica na društvenim mrežama s ciljem promoviranja specifičnosti i potencijala MZ Kiseljak

Obzirom na to da MZ Kiseljak spada u ruralni dio Grada Tuzla, a da obiluje prirodnim bogatstvima, ljepotama krajolika, poljoprivrednim i seoskim gazdinstvima, ima potencijal za razvoj ruralnog (seoskog) turizma. Ova MZ može ponuditi upravo ono što karakteriše ruralni turizam: boravak u prirodi, uživanje i rekreaciju u prirodnom ambijentu, ali i približavanje fizičkih i ljudskih karakteristika ruralnog područja, aktivnostima, tradiciji i načinu života lokalnih ljudi.

Tabela 6. Oblici turističkih aktivnosti u ruralnim područjima

Agroturizam, seosko gospodarstvo, farme	<ul style="list-style-type: none"> • Doživljaj tradicionalni agrarnih aktivnosti
Aktivnosti u prirodi	Rekreacija i odmor u prirodi
Eko turizam	Odgovorni turizam koji podržava zaštitu prirodnih resursa i održavanje nivoa blagostanja/socijalne vrijednosti lokalne populacije
Ruralno iskustvo (seoski turizam)	Turisti uranjaju u svakodnevni seoski život
Kulturni turizam u ruralnom području	Kultura, istorija, arheologija i ostale kulturne odrednice ruralnog područja
Ostali oblici turizma	Tour-ing ruralnih predjela, događaji ,festivali, rekreacija na otvorenom, proizvodnja lokalnih suvenira, poljoprivredna proizvodnja itd.

Prema Svjetskoj turističkoj organizaciji, ruralni turizam se temelji na prirodnim resursima, ruralnom naslijeđu, ruralnom načinu života i ruralnim aktivnostima. Pretpostavka za njegov razvoj je ruralno okruženje, očuvan okoliš, smještaj u tradicionalnim seoskim domaćinstvima, Bed&Breakfast smještajne jedinice s hranom i sl. U MZ Kiseljak postoje sva obilježja potrebna za razvoj ruralnog turizma ukoliko se ispune infrastrukturne pretpostavke, obezbijedi sigurno okruženje, održava čistoća prirodnog ambijenta, uklone ruševne građevine, ali i unaprijede znanja ljudi za razvoj turizma (posebno ruralnog i agroturizma). Jedna od ključnih pretpostavki razvoja ruralnog turizma je stalna saradnja svih interesnih grupa (javna uprava, poljoprivredna gazdinstva, jedinice lokalne samouprave, udruženja, turističke zajednice i sl.).

Pored ruralnog turizma, na području MZ Kiseljak moguće je izgraditi infrastrukturu koja će biti podobna za razvoj sportsko- rekreativnog turizma, privlačenje ljubitelja kampovanja, ribolova i lova.

Aktivnosti koje mogu doprinijeti realizaciji ovih potencijala:

1. Uređenje biciklističkih staza različite težine
2. Uređenje pješačkih staza
3. Izgradnja mjesta za predah i piknik u skladu sa prirodom
4. Uređenje kampa u blizini obale jezera Modrac
5. Uređenje mjesta za ribolov uz angažman ribolovnih društava
6. Renoviranje i uređenje rodne kuće pisca Šime Ešića i integriranje u pješačku ili biciklističku stazu
7. Kreiranje web stranice i stranice na društvenim mrežama u svrhu promoviranja specifičnosti, ponude, aktivnosti, proizvođača, aktivnih građana i sl.
8. Integriranje Sajmova zdrave hrane u turističku ponudu MZ Kiseljak
9. Organiziranje Sajma kiseljačke hrane u Tuzli
10. Sportski tereni

Ljudski resursi

Podaci do kojih se došlo primjenom prezentirane metodologije ukazuju na to da postoji potencijal razvoja određenih specifičnih oblika turizma na području ove mjesne zajednice, ali i da su znanja vezana za ovaj sektor još uvijek nedovoljna da bi se postigli identificirani potencijali razvoja.

Na temelju svih podataka identificirane su smjernice razvoja ljudskih resursa za potrebe razvoja turizma (prvenstveno ruralnog turizma) u MZ Kiseljak:

1. Unaprijeđenje znanja u oblasti turizma
2. Podizanje svijesti o značaju zaštite prirode
3. Jačanje svijesti o potrebi saradnje i umrežavanja
4. Unaprijeđenje znanja o novim tehnologijama

Kako bi se postigli navedeni ciljevi, predlažemo implementaciju sljedećih aktivnosti, između ostalog:

1. Edukacije u oblasti ruralnog turizma, agro-turizma i seoskog turizma
2. Edukacije o razvoju biznisa u turizmu (interdisciplinarna edukacija koja bi obuhvatala menadžerske, finansijske, marketinške i slične vještine)
3. Edukacije i radionice o zaštiti okoline, akcije uređenja i čišćenja u saradnji sa nevladinim sektorom i gradskom upravom
4. Radionice o promoviranju saradnje i prednostima umrežavanja i saradnje u ruralnom turizmu (povezivanje farmi, smještajnih kapaciteta proizvođača hrane i sl.)
5. Edukacije i radionice fokusirane na digitalnu pismenost, sa posebnim fokusom na korištenje društvenih mreža za ponudu i prodaju proizvoda i usluga

Tržište

Pored stvaranja pretpostavki za razvoj turizma, kreiranja turističke ponude, potrebno je jasno identificirati koje su to ciljne grupe kojima se neka turistička regija obraća, odnosno koji su to turisti kojima se nude proizvodi i usluge.

1. Fokus na lokalno stanovništvo i stanovništvo iz okoline Grada Tuzla
2. Privlačenje turista organiziranjem specijaliziranih događaja za specifične oblike turizma (ribolov, posmatranje ptica, biciklizam i sl.)
3. Dijaspora

Obzirom na trenutne kapacitete, znanja, stanje infrastrukture, nisu stvorene pretpostavke za privlačenje stranih turista (izuzev sporadično i u manjim brojevima na temelju specifičnih oblika turizma), te bi fokus aktivnosti trebalo staviti na privlačenje domaćih turista, posebno onih koji žive u neposrednom okruženju (grad Tuzla, Živinice, Lukavac), ali i dijasporu. Za različite ciljne skupine je potrebno odabrati i adekvatne kanale marketinške komunikacije, što podrazumijeva upotrebu društvenih mreža, izradu web stranice.

Pretpostavke za ostvarenje potencijala

Kako bi se otvorile prilike za značajniji razvoj turizma na ovom području, te kako bi turizam bio generator ukupnog razvoja ove mjesne zajednice (obzirom da se uz turizam razvijaju i druge uslužno-proizvodne djelatnosti), potrebno je stvoriti adekvatne pretpostavke za njegov razvoj.

Dugoročnog značajnijeg razvoja turizma na području MZ Kiseljak ne može biti bez uređenja obale jezera Modrac, rješavanja imovinsko-pravnih odnosa, rješavanja problema ilegalne gradnje, rješavanja komunalne infrastrukture (posebno kanalizacione i putne mreže), rješavanja nelegalnog deponovanja otpada, poboljšanja sigurnosne situacije, poboljšanja integracije Romske populacije u stanovništvo MZ Kiseljak. No, u skladu sa identificiranim potencijalima, u narednom periodu bi trebalo

- 1 Uređenje obale jezera Modrac
- 2 Uklanjanje ruševina i nelegalno deponovanog otpada
- 3 Modernizacija putne i komunalne infrastrukture
- 4 Poboljšanje nivoa sigurnosti ljudi i imovine

Reciklaža i prikupljanje sekundarnih sirovina

Smjernice za reciklažu i prikupljanje sekundarnih sirovina

Pokušati formalizirati poslovanje sakupljača sekundarnih sirovina koji bi mogli biti jedna od ekonomskih snaga Kiseljaka u budućem periodu. Kroz analizu stanja u ovoj oblasti unutar organizovanih fokus grupa, učesnici su se izjasnili da žive od bavljenja ovom djelatnosti na svom kućnom pragu, i da se u budućnosti namjeravaju nastaviti baviti ovim poslom. Nastojati će unaprijediti svoj rad koliko je to moguće. Kroz aktivan rad sa ovom populacijom, potrebno je nastaviti postojeće aktivnosti i usmjeriti pažnju na povećanje konkurentnosti djelatnosti kojom se oni bave, kroz osavremenjivanje procesa kojim se bave i povećanjem produktivnosti, edukacijama, nabavkom neophodne opreme.

Osim ekonomskih efekata za lokalnu zajednicu, fokus treba biti na rješavanju ekoloških pitanja i rješavanju negativnog uticaja na okoliš od strane onih sakupljača, koji nelegalno obavljaju djelatnost i koji su sudionici stvaranja nelegalnih deponija. Jedan broj sakupljača koji legalno obavljaju djelatnost, stvoreni otpad tokom selekcije sirovina samostalno odvoze otpad na deponiju Desetine u Tuzli. Jedan broj sakupljača koji to nelegalno rade, stvoreni otpad tokom selekcije sirovina bacaju na nelegalne deponije u prirodi.

Ono što je također važno jeste da primjeri pozitivnih iskustava sakupljača sekundarnih sirovina koji se legalno i uspješno bave ovim poslom, bi mogla biti motivacija i ostalim koji odvajaju otpad nelegalno. To se odnosi i na mogućnosti osnivanja preduzeća ili zadruga za selekciju i tretman otpada. Pokušati iskoristiti i primjere dobre prakse u

organizovanju poslovanja iz drugih gradova i susjednih zemalja.

Potrebne su konkretne aktivnosti za povećanje kapaciteta i podizanje nivoa učešća Roma sakupljača sekundarnih sirovina u procesu njihovog uključivanja i razvoja poslovanja. Veoma je važno nastaviti sa razvojem partnerstava i saradnje sa Romskom populacijom, kroz unapređenje partnerstva i saradnje sa lokalnim preduzećima i javnim preduzećima, lokalnom vlasti i drugim partnerima.

Pružanje prilike ovoj populaciji, te stvaranje mogućnosti za međusobnu komunikaciju, kroz druženje mještana Romske nacionalnosti sa drugima, međusobnu komunikaciju i razmjenu informacija, bitno bi uticalo na rješavanje problema stigmatizacije osoba Romske nacionalnosti.

Aktivnosti koje mogu doprinijeti ostvarivanju ovih potencijala:

1. Formiranje reciklažnog dvorišta

Nakon što se uspostavi reciklažno dvorište, pokušati kroz formalizovanje rada i korištenja reciklažnog dvorišta, ići ka profesionalizaciji poslova reciklaže na Kiseljaku. Prijedlog je da se reciklažno dvorište radi u saradnji sa Gradom Tuzla, na način da Grad obezbijedi lokaciju u njihovom vlasništvu, te da osigura rješavanje formalnih pitanja oko izgradnje i uspostavljanja reciklažnog dvorišta. Za izgradnju reciklažnog dvorišta pokušati osigurati sredstva iz donatorskih izvora, što bi u fazi uspostave ovog mehanizma omogućilo partnerski odnos lokalne zajednice, gradske uprave i donatora. U početnoj fazi funkcionisanja reciklažnog dvorišta, formalizovati funkcionisanje reciklažnog dvorišta, sa uspostavljanjem pisanih pravila za korištenje i rad dvorišta. Nastojati osigurati u kratkoročnom periodu upravljanje nad ovim dvorištem, od strane formalne grupe sakupljača sekundarnih sirovina, u saradnji sa predstavnicima lokalne akcione grupe ili savjeta mjesne zajednice. Bitno je uspostaviti partnerski odnos sudionika. Potrebno je osigurati inovativan model upravljanja reciklažnim dvorištem, da ono zaživi kao redovna praksa tretmana i odlaganja otpada.

2. Uspješno funkcionisanje reciklažnog dvorišta u srednjeročnom periodu, može biti

osnova za razmišljanje u podršci za eventualno uspostavljanje preduzeća za sekundarne sirovine, u formi preduzeća ili eventualno neke zadruge. Uspostavljanje preduzeća bi doprinijelo povećanju pregovaračke moći sakupljača sekundarnih sirovina na tržištu ovih roba. U tom kontekstu iskoristiti pozitivne primjere organizovanja sakupljača sekundarnih sirovina iz drugih zajednica u okruženju i susjednim zemljama.

Cilj je omogućiti postojećim sakupljačima sekundarnih sirovina, da unaprijede svoje poslove vezano za ovu djelatnost, te da ujedno služe kao pozitivan primjer za privlačenje i onih koji sada obavljaju djelatnost nelegalno, da se pridruže i postanu partneri u uspješnom modelu sakupljanja sekundarnih sirovina.

3. Podrška u nabavci opreme radi povećanja konkurentnosti i produktivnosti. Sakupljači smatraju da se neki oblici reciklaže mogu poboljšati, kao na primjer nabavka posebne peći gdje bi se gume spaljivale radi izvlačenja metala kao sekundarne sirovine.

Ljudski resursi

Uporedo sa formiranjem reciklažnog dvorišta, potrebno je kontinuirano radi na edukaciji stanovništva, o važnosti očuvanja okoliša, te o mogućnostima provođenja različitih mjera kojima se pozitivno utiče na okoliš. Uticaj na okoliš, osim porodica Romske nacionalnosti, imaju i drugi lokalni stanovnici, te posjetoci jezera odnosno ribari.

Na temelju analize stanja, identificirane su smjernice razvoja ljudskih resursa za potrebe unapređenja vještina sakupljača sekundarnih sirovina:

1. Edukacija Roma sakupljača sekundarnih sirovina, o potrebi primjene pravila zaštite na radu i brige o zdravlju;
2. Podizanje svijesti o značaju zaštite prirode
3. Razvoj poslovnih vještina u dužem periodu, ukoliko se ostvari koncept podrške za osnivanje preduzeća ili zadruge. Za taj oblik poslovanja, sakupljači moraju razviti odgovarajuće poslovne vještine
4. Jačanje svijesti o potrebi saradnje i umrežavanja, poboljšanje vještina za razvoj partnerstava i saradnje

5. Unaprijeđenje znanja o savremenim načinima odvajanja otpada radi povećanja konkurentnosti i produktivnosti

Pretpostavke za ostvarenje ovog potencijala

Pokušati preko savjeta MZ poboljšati saradnju sa JKP Komunalac, u cilju intezivnijeg rada na čišćenju i održavanju mjesne zajednice, i provođenju mjera rješavanja velikog broja nelegalnih deponija.

Na isti način, uspostaviti intenzivniju saradnju sa JP Veterinarska stanica Tuzla, radi problema dovođenja pasa na Kiseljak, u smislu čipovanja i preventivne kastracije i vakcinisanja napuštenih životinja, kako bi se riješio i taj gorući komunalni problem.

OSTALA PODRUČJA ZA RAZVOJ POSLOVANJA

Smjernice za razvoj ostalih područja poslovanja na području MZ Kiseljak

Pored poljoprivrede, turizma i sakupljanja i reciklaže sekundarnih sirovina, djelatnosti definisanih predmetnim zadatkom, empirijsko istraživanje kao i održane fokus grupe implicirale su potrebu za razvojem dodatnih poslovnih djelatnosti na području MZ Kiseljak, ali ujedno i ograničenja njihovog razvoja te se u nastavku daju smjernice za razvoj ostalih području djelatnosti na području MZ Kiseljak identificiranih kroz predmetno istraživanje.

S obzirom na višečlanost porodica i značajan broj porodica sa malodobnom djecom, tokom fokus grupe sa ženama sa područja MZ ali i tokom istraživanja ukazano je na potrebu otvaranje predškolske ustanove sa jaslicama, kako bi se ovaj segment društvenog razvoja MZ Kiseljak i ova usluga učinila dostupnim građanima. Naime, trenutno zbog nedostupnosti ove usluge djeca predškolskog uzrasta se odgajaju u okviru vlastitog doma od strane majke i/ili starijih članova porodice (nene/majke/bake i djedovi), što sa druge strane implicira da majke ujedno nemaju mogućnost da budu zaposlene jer se posvećuju čuvanju i odgoju djece. Sa druge strane, kupovna moć stanovništva nije na nivou da bi se omogućilo plaćanje usluga jaslica i vrtića za djecu,

a s obzirom na višečlanost porodica, kako je istaknuto tokom istraživanja, u tom slučaju ni plata koju bi eventualno majka zaradila kada bi se zaposlila ne bi bila dovoljna za pokriće troškova ove ustanove. S tim u vezi, s obzirom na nedostupnost ove usluge ali ujedno i jednu od osnovnih potreba društvenog razvoja, kao jedna od smjernica predlaže se podrška osnivanju javne i/ili privatne predškolske ustanove uz subvencioniranje boravka djece od strane nadležnih vlasti, posebno u slučajevima višečlane porodice. Isključivo u tom slučaju bi se osigurala mogućnost korištenja ove usluge od strane mještana, a sa druge strane “oslobodio” prostor za potencijalno zaposlenje i/ili bavljenje samostalnom djelatnošću za ženske članove porodica sa malodobnom djecom sa područja MZ Kiseljak.

Ukazana je i značajna potreba i za otvaranjem pekare i mesnice na području MZ Kiseljak od strane stanovnika, međutim, nalazi istraživanja ukazuju na ranije postojanje ovih poslovnih subjekata koji su prekinuli poslovanja i čiji objekti su zatvoreni zbog nerazvijenosti tržišta. S tim u vezi, s obzirom na iskazanu potrebu stanovništva, moguće je razmotriti buduće otvaranje ovih poslovnih subjekata uz isključivu podršku potencijalnim poduzetnicima - vlasnicima kako finansijsku za opremanje poslovanje, osiguranje besplatnog i/ili subvencioniranog poslovnog prostora, podršku u prekvalifikaciji/dokvalifikaciji radnika i jačanju kapaciteta radne snage za rad u ovi djelatnostima i drugim vrstama stručne, mentorske i finansijske podrške kako bi se barem u prve dvije godine poslovanja podržao opstanak ovih biznisa. U ovom kontekstu potrebno je “vezati” ove djelatnosti za rad potencijalne Kiseljačke kuće, aktivnosti na razvoju i promociji turizma i sl.

Ljudski resursi

Odliv i nemogućnost pronalaska adekvatne radne snage, posebno kvalifikovane radne snage je izazov sa kojim se susreću skoro svi poslovni subjekti na području Grada Tuzla, Tuzlanskog kantona ali i BiH. S tim u vezi, ovo je izazov i vezan za ostala područja poslovanja na području MZ Kiseljak. Dalje smjernice razvoja ljudskih resursa za potrebe razvoja ostalih poslovnih područja u MZ Kiseljak:

1. Subvencioniranje i podrške prekvalifikaciji, dokvalifikaciji radnika

2. Jačanje poduzetničkih i menadžerskih vještina potencijalnih poduzetnika

Kako bi se postigli navedeni ciljevi, predlažemo implementaciju sljedećih aktivnosti, između ostalog:

- 1) Informisanje i povezivanje zainteresiranih poduzetnika za pokretane osvih djelatnosti sa JU Služba za zapošljavanje TK Biro Tuzla u svrhu pronalaska adekvatne radne snage ali i korištenja programa prekvalifikacije/dokvalifikacije i jačanja vještina potencijalne radne snage
- 2) Subvencioniranje korištenja programa prekvalifikacije i dokvalifikacije radnika
- 3) Edukacije iz oblasti poduzetništva i menadžmenta
- 4) Stručne skupove i edukacije iz oblasti djelovanja biznisa
- 5) Podrška povezivanju sa domaćim i međunarodnim donatorima i pristupu korištenju fondova

Tržište

Kao što je ranije opisano, nalazi istraživanja su ukazali da kupovna moć lokalnog stanovništva nije dovoljno razvijena da bi se usluge i proizvodi iz predloženih ostalih područja djelatnosti mogli prodavati i koristiti na nivou koji osigurava održivost navedenih biznisa, uz činjenicu da su raniji objekti pekare i mesnice koji su postojali bili zatvoreni, uslijed, kako je identificirano nerazvijenog tržišta.

S tim u vezi, u svrhu osiguranja i razvoja tržišta neophodno je osigurati subvencioniranje troškova korištenja usluga predškolske ustanove za lokalno stanovništvo prema jasnim kriterijima, dok je za djelatnosti pekarstva i mesarstva pored podrške poduzetnicima, ove djelatnosti potrebno "vezati" za rad potencijalne Kiseljačke kuće, aktivnosti na razvoju i promociji turizma i sl.

Pretpostavke

U svrhu osiguranja uslova za osiguranje održivosti i dalji razvoj identificiranih djelatnosti potrebno je stvoriti adekvatne pretpostavke kao što su:

1. Podrška jačanju kupovne moći stanovništva
2. Subvencioniranje korištenja proizvoda i usluga
3. Podrška promociji, razvoju tržišta i kanala distribucije i nabavke

Ostale preporuke za dalji razvoj MZ Kiseljak

U okviru ove analize i istraživanja, utvrđeni su dodatni resursi i potencijali za razvoj MZ Kiseljak, kao i resursi koje je potrebno dalje izgrađivati i razvijati. S tim u vezi, autori daju i pregled dodatnih aktivnosti koje bi bilo poželjno implementirati u narednom periodu kako bi se doprinijelo razvoju MZ Kiseljak.

Jačanje kapaciteta lokalnih udruženja

U okviru predmetnog istraživanja utvrđeno je da na području MZ Kiseljak postoji niz udruženja koje svojim radom doprinosi očuvanju i razvoju MZ Kiseljak. Prema riječima mladih tokom održane fokus grupe, dva omladinska udruženja sa područja ove MZ su samo u proteklih godinu dana realizirali projekte u iznosu od 80.000 KM, postavljen je i umjetni travnjak na sportsko igralište, a mladi okupljeni u okviru ovih udruženja (njih oko 100) imaju i dalju volju i želju da nastave sa aktivnosti. FK Partizan Kiseljak i drugi sportski klubovi jedna su od rijetkih zanimacija i mjesta za provođenje slobodnog vremena stanovništva ove MZ, te uz sav napor se i dalje suočavaju sa održivosti, manjkom kadra i drugim izazovima uslijed nedostatka finansijskih sredstava. S tim u vezi, navedene resurse je potrebno održavati i jačati kroz edukacije, stručnu i mentorsku podršku, jačanje kapaciteta i stvaranje uslova za profesionalni rad i zaposlenja u istim kako bi i dalje biti podržavajući faktor razvoja ove MZ.

Stvaranje platforme za veće povezivanje sa dijasporom

MZ Kiseljak ima značajnu dijasporu koja kroz donacije podržava funkcionisanje zajednice a posebno sadržaje koje omogućavaju kvalitetno provođenje vremena

tokom posjete dijaspore svom mjestu rođenja. Osobe iz dijaspore podržavaju rad sportskih klubova, održavanje manifestacija i sl. ali ne postoji mehanizam niti sistem za njihovu veću uključenost u razvoj lokalne zajednice. S tim u vezi, neophodno je kreirati bazu dijaspore, tokom perioda odmora organizirati forume, radionice i slično sa predstavnicima dijaspore, kroz rad Fondacije tuzlanske zajednice ili druga udruženja osigurati osnovu za filantropski doprinos i projekte koji će biti u funkciji razvoja zajednice, uz jačanje svijesti o mogućnostima investiranja na području MZ Kiseljak.

Lista intervjuisanih osoba tokom fokus grupa

Fokus grupa održana sa neformalnim tretmanom sekundarnih sirovina sa područja MZ Kiseljak – 03.05.2023. godine

Merdanović Jusuf
Kadić Mirza
Mujić Senad
Mršić Beriz

Fokus grupa održana sa mladima sa područja MZ Kiseljak – 03.05.2023. godine

Sprečak Emir
Halilčević Emina
Kamberović Adi
Ivić Gorana

Fokus grupa održana sa ženama sa područja MZ Kiseljak – 26.04.2023. godine

Merdanović Nermina
Jagić Jelena
Marjanović Vesna
Mustafić Sabina
Mujić Zejada
Mustafić Safija
Osmanović Amra
Aljić Mirsada
Mešić Silvana
Lević Jasminka
Mujić Nermina
Ferhatović Mevlida

Fokus grupa održana sa poljoprivrednicima sa područja MZ Kiseljak – 26.04.2023. Godine

Kadić Jasmina
Elizabeta Pavić
Stjepan Pavić
Palavrić Jasmin
Spahić Mustafa
Demirović Fadila
Hasanbašić Jasmin
Mujkić Munib
Mršić Silvana